

Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije

Crljenković, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:235358>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija
Diplomski sveučilišni studij

VALENTINA CRLJENKOVIĆ

Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije

The role of the local community in island destination tourism

Diplomski rad

Opatija, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija
Diplomski sveučilišni studij
Održivi razvoj u turizmu

Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije

The role of the local community in island destination tourism

Diplomski rad

Kolegij: **Ekonomska održivost turizma** Student: **Valentina Crljenković**

Mentor: **Dr. sc. Daniela Soldić Frleta** Matični broj: **3441/20**

Opatija, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI RADA

Ime i prezime studenta: Valentina Crljenković
Matični broj: DS3441/20

Izjavljujem da sam diplomski rad pod naslovom

Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije - stavovi lokalnog stanovništva
(Naslov rada)

izradila/o samostalno te sam suglasna/suglasan o javnoj objavi rada u elektroničkom obliku.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

U Opatiji, 12.09.2022.

Potpis studenta

Sažetak

Lokalno stanovništvo bitna je komponenta svake turističke destinacije. Kao dionici destinacije zajedno s poduzećima, javnim sektorom, turistima i turističkim atrakcijama, oni doprinose atraktivnosti i značaju destinacije svojom ulogom u odnosu prema turistima. Utjecajem na dohodak, zaposlenost i investicijske projekte očituje se doprinos turizma gospodarskom razvoju neke sredine. Prilikom porasta doprinosa turizma gospodarskom razvoju nekog područja dolazi i do porasta životnog standarda pojedinca, ali i same zajednice u kojoj se on odvija. On utječe i na unapređenje stanja vanjske trgovine zemlje, kao i razvoju destinacija koje u nekim područjima nisu dosegle značajniji stupanj razvoja.

Otočni turizam je specifičan s obzirom na udaljenost otoka od kopna, prisutnu izrazitu sezonalnost turizma, kao i specifične povijesne i društveno-kulturne aspekte koji mogu rezultirati jedinstvenim izazovima za razvoj uspješne turističke destinacije. Odgovorno upravljanje turističkim resursima otoka i njihovim turističkim aktivnostima, minimalizacija negativnih utjecaja klimatskih promjena, diverzifikacija otočnog gospodarstva i promicanje inovativnih i personaliziranih turističkih iskustava čine korake koji povećavaju otpornosti otoka u slučaju budućeg gospodarskog pada. U aplikativnom dijelu rada provedeno je online istraživanje s ciljem utvrđivanja stavova lokalnog stanovništva otoka Brača i Hvara o turizmu navedenih otoka.

Ispitanici ističu nužnost unapređenja turističke ponude i važnost kontinuiteta društvenog i ekonomskog razvoja lokalne zajednice uz očuvanje kulturne i prirodne baštine.

Ključne riječi: turizam; lokalna zajednica; Hvar; Brač; otoci; upravljanje

Sadržaj

Uvod	1
1. Značajke lokalnih zajednica kao temelja turističkog razvoja	3
1.1. POJAM LOKALNIH ZAJEDNICA	5
1.2. RAZVOJ LOKALNIH ZAJEDNICA	7
1.3. ULOGA LOKALNOG STANOVNIŠTVA U UPRAVLJANJU RAZVOJEM ZAJEDNICE	9
1.4. EKONOMSKI, DRUŠTVENI I KULTUROLOŠKI ASPEKT RAZVOJA LOKALNIH ZAJEDNICA U TURIZMU	12
1.5. ODRŽIVOST TURIZMA U OTOČNIM DESTINACIJAMA	17
2. Specifičnosti turizma na otocima braču i hvaru	22
2.1. EKONOMSKO – TURISTIČKA OBILJEŽJA OTOKA BRAČA	22
2.1.1. <i>Turistička ponuda i potražnja otoka brača</i>	24
2.1.2. <i>Lokalna zajednica otoka brača</i>	28
2.2.1. <i>Turistička ponuda i potražnja otoka hvara</i>	32
2.2.2. <i>Lokalna zajednica otoka hvara</i>	35
3. Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije - stavovi lokalnog stanovništva	37
Zaključak	44
Bibliografija	47
Popis ilustracija	51

Uvod

Turistički razvoj u nekoj destinaciji ima kako pozitivan, tako i negativan utjecaj na područje u kojem se odvija sukladno njegovu okruženju i stupnju atraktivnosti. Pri današnjim turističkim kretanjima imuni ne mogu ostati ni resursi, ni lokalno stanovništvo, ali ni gospodarstvo koji se nalaze u nekom području koje je privlačno turistima. Razvitkom turizma dolazi i do promjene okoline, ali i lokalnog stanovništva. Svaki turist donosi svoju osobnu kulturu i svoje individualne želje za proučavanjem tradicije, kulturno – povijesne baštine, jezika. Misao kojom se treba voditi je upravo koncepcija održivog razvoja koja će pripomoći da se progresivnim razvitkom ne unište prirodni resursi koji su prijeko potrebni budućim naraštajima, a sve u cilju kontinuiranog unaprjeđenja kvalitete života u turističkoj destinaciji.

Turistički razvoj uzrokuje stalne promjene koje mogu biti pozitivne (mogućnost zapošljavanja, unapređenje infrastrukture, tolerancija, očuvanje okoliša), ali i negativne kao što je buka, gužva, onečišćenje okoliša, vizura i sl.

Lokalno stanovništvo je jedan od najvažnijih sudionika u razvitku turizma neke destinacije, a zainteresirano je za njezin razvitak jer je svjesno da se neadekvatnom eksploatacijom resursa može doprinijeti uništavanju dosadašnjih vrijednosti njihove životne sredine. Uništavanjem i narušavanjem kakvoće života stanovništva u destinaciji dolazi do iseljavanja domicilnog stanovništva koji su nosioci gospodarskog razvoja. U fazi zrelosti razvoja turizma povećava se i satisfakcija životom u destinaciji zato što stanovnici osjećaju materijalne učinke turističkog razvoja, no kada destinacija dođe u opadajuću fazu svoga životnog ciklusa, tada opada i kvaliteta života u destinaciji.

U ovom diplomskom radu analizira se uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije na primjeru otoka Brača i Hvara. Slijedom navedenog ciljevi istraživanja su sljedeći:

- istražiti stav lokalnog stanovništva o važnosti lokalne zajednice za razvoj turizma na njihovom otoku,
- analizirati stavove ispitanika o doprinosu lokalnog stanovništva turističkom razvoju otočnih destinacija,
- istražiti stav lokalnog stanovništva o doprinosu turizma lokalnoj zajednici te njegov utjecaj na održivi razvoj lokalne zajednice.
- utvrditi ulogu lokalne zajednice u stvaranju turističke ponude i sadržaja otoka,

- utvrditi važnost edukacija lokalne zajednice za obavljanje poslova u turizmu.

U procesu pisanja diplomskog rada konzultirala su se brojna domaća i strana znanstvena i stručna istraživanja. U izradi rada koristili su se primarni i sekundarni izvori podataka. Sekundarni izvori obuhvaćaju literaturu iz područja uloge lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije. Primarni izvori podataka odnose se rezultate provedenog empirijskog istraživanja.

Pored uvoda i zaključka, rad je podijeljen na 3 poglavlja. „**Značajke lokalnih zajednica kao temelja turističkog razvoja**“ analizira se pojam lokalnih zajednica i njihov značaj za razvoj turizma.

„**Specifičnosti turizma na otocima Braču i Hvaru**“ je poglavlje u kojem se analiziraju osnovne značajke otoka Brača i Hvara kao i njihova turistička ponuda i potražnja.

U poglavlju pod nazivom „**Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije – stavovi lokalnog stanovništva**“ prezentiraju se rezultati empirijskog istraživanja.

Zaključak predstavlja sintezu rada u kojem su prikazane najbitnije spoznaje uočene prilikom izrade diplomskog rada.

1. Značajke lokalnih zajednica kao temelja turističkog razvoja

Turizam je oduvijek, kako u povijesti, tako i danas, imao značajnu ulogu u društvu, iako, ako se njime loše upravlja, može donijeti i negativne socioekonomske učinke. Turizam ima važan gospodarski značaj te se kontinuirano i dinamično razvija.

Turizam je ključan za uspjeh mnogih gospodarstava diljem svijeta. Turizam povećava prihode gospodarstva, stvara tisuće radnih mjesta, razvija infrastrukturu zemlje i stvara osjećaj kulturne razmjene između stranaca i građana.¹

Broj radnih mjesta koja se otvaraju u turizmu je značajan. Ovi poslovi nisu samo dio turizma, već mogu uključivati i niz drugih sektora kao što je zdravstveni, komunikacijski, poljoprivredni, obrazovni sektor i dr. Mnogi turisti putuju kako bi iskusili kulturu, različite tradicije i gastronomiju odredišta domaćina. To je vrlo isplativo lokalnim restoranima, trgovačkim centrima i trgovinama.²

Kako se turizam razvijao, njegovo izvorno značenje putovanja u nepoznato, na mjesta izvan uobičajenih, gdje posjetitelji doživljavaju osjećaj uzbuđenja izravnim kontaktom s lokalnom zajednicom, promijenilo se. Lokalno stanovništvo je jedan od najvažnijih dionika i svojim međuovisnim djelovanjem sa ostalim dionicima doprinosi rastu ekonomskog razvoja zajednice. Lokalne vlasti, voditelji lokalne politike i poduzeća trebaju shvatiti da razvoj ili stagnacija turizma te postignuće i održivost istog uvelike ovisi o aktivnoj potpori lokalnog stanovništva.³ Način na koji lokalno stanovništvo ostvaruje ekonomske rezultate u zajednici doprinosi razini potencijala razvoja turizma. To sugerira da stanovništvo doživljava transformaciju lokalnog gospodarstva uslijed povećanja turističke potražnje. Ova tranzicija rezultat je ne samo vanjskog utjecaja, već i unutarnje dinamike prostora, u čemu veliku ulogu imaju stavovi i odnosi lokalne zajednice.⁴ Prilikom organiziranja i provođenja turističke ponude potrebno je usredotočiti se na koristi koje mogu ostvariti potrošači ove usluge. To će zauzvrat pružiti mogućnosti za povećanje zaposlenosti i prihoda za lokalno stanovništvo.

¹ Yang, Wang, Zhang, i Xiao, „How to promote ethnic village residents' behavior participating in tourism poverty alleviation: a tourism empowerment perspective“, 11

² Hanafish, Jamaluddin i Zulkifly, „Local Community Attitude and Support towards Tourism Development in Tioman Island, Malasya, 793

³ Peštek, Dizdarević, Galić, i Arifhodžić, „Residents' attitudes toward tourism development: A case study of the Federation of Bosnia and Herzegovina,“ 134.

⁴ Ibid.

Turizam generira društveno-ekonomske učinke u lokalnoj zajednici, a time se indirektno ostvaruje i utjecaj na životni standard lokalnog stanovništva. Lokalno stanovništvo različito percipira te učinke, ovisno o stupnju turističkom razvoju destinacije načina upravljanja njome. Razvoj turizma donosi mnogo pozitivnih utjecaja na destinacije, npr. gospodarski rast, nove mogućnosti rada, nove poslovne prilike itd. Učinci razvoja turizma nisu samo pozitivni. Također, uočljivi su određeni negativni utjecaji na turistički razvoj, gdje se među njima ističe broj turista u destinaciji.⁵ Kako se prosperitet svijeta povećava, sve više ljudi može uživati u putovanjima koja su nekada bila moguća samo za odabrane. Destinacije iz snova sada su postala moguća za mnoge diljem svijeta. U tom kontekstu potrebno je istaknuti turističke odnose u lokalnoj zajednici. Pozitivni turistički odnosi ostvaruju se sukladno ekonomskoj snazi turizma, ali i putem psiholoških čimbenika, gdje lokalni stanovnici, sa ciljem snažnijeg doprinosa, iskazuju spremnost na sudjelovanje u razvoju turizma.⁶

Lokalno stanovništvo predstavlja važan dio razvoja turističke destinacije. U interakciji sa ostalim dionicima razvoja lokalne zajednice, poput privatnih poduzeća, lokalnih javnih institucija i drugih, čine integralni dio sustava razvoja destinacije. Tako je veoma važna njihova međusobna suradnja da bi se u potpunosti iskoristio turistički potencijal lokalne zajednice. Potrebno je prema njima postupati s poštovanjem, uzimajući u obzir njihove brige i ideje. Navedeno omogućuje smanjenje negativnog društvenog utjecaja razvoja turizma na lokalnu zajednicu.

Ako lokalno stanovništvo ima priliku sudjelovati u donošenju odluka o smjeru razvoja područja, pozornost se posvećuje njihovim stavovima, zabrinutostima i prijedlozima za poboljšanje. Takva situacija donosi pozitivne učinke na razvoj turizma. Lokalno stanovništvo time kreira atraktivnost turističke destinacije u suradnji s lokalnim samoupravama i poduzetnicima.

Zainteresirane strane koje uključuju lokalno stanovništvo i turiste mogu ostvariti zadovoljstvo koje je međusobno povezano i određeno kroz njihovu percepciju utjecaja turizma.⁷ Utjecaji turizma i njihova interpretacija kroz prizmu životne faze destinacije, uključenost stanovnika u procese donošenja odluka, sociodemografske varijable, tip turizma i njegova dinamika najčešći su čimbenici utjecaja lokalne zajednice na njezin turistički razvoj.

⁵Yang, Wang, Zhang, i Xiao, „How to promote ethnic village residents' behavior participating in tourism poverty alleviation: a tourism empowerment perspective“, 11.

⁶ Ibid.

⁷ Vodeb., Fabjan, i Krstinić Nižić, „Residents' perceptions of tourism impacts and support for tourism development“, 143

Razumijevanje percepcija, stavova, mišljenja, odgovora, reakcija i ponašanja te namjera lokalnih dionika i turista i razlike među njima su osnova uspješnog i održivog razvoja turizma.

Iako uključuje razvojne ciljeve, turistički razvoj neke destinacije uključuje određena ograničenja i rizike za lokalne zajednice, koje se mogu smatrati negativnim aspektima razvoja zajednice. Turistički razvoj nekog područja, koji se provodi s ciljem osiguravanja kulturnog razvoja, zapravo može dovesti do oblika 'folklorizacije' lokalnog stanovništva.⁸ Turizam koji se razvija na lokalnoj razini u nekoj zajednici prikazuje percepciju te iste zajednice, (re)konstrukciju identiteta i kulture kako bi se prikazala jedinstvenost koja opravdava turističke dolaske u nju.⁹ Ovo kreiranje lokalnog turističkog razvoja također rekonfigurira odnose moći, što može uzrokovati institucionalizaciju ove kulture, pri čemu ona postaje jednako strana turistima kao i domaćinima koji ih dočekuju.¹⁰ Dakle, ako je turizam u prirodi stvorio marginalizaciju nametanjem specifičnog pogleda na prirodu, kulturni pristup može proizvesti akulturaciju domaćina koji stječe „turistički“ identitet.¹¹ Nastali sustav vrijednosti onda se nameće stanovnicima ovih prostora koji ne podržavaju uvijek ovakav razvoj.

Moguće je djelovati na minimizaciju kritika lokalnog stanovništva u slučaju negativnih utjecaja razvoja turizma kroz maksimalno uključivanje lokalnog stanovništva u implementaciju organizacije turističkih događanja koji će dodatno privući turiste. Na taj način će lokalni stanovnici pokazati veći stupanj tolerancije prema turistima i tražiti načine turističkog razvoja koja odgovara i stanovništvu i turistima, kao i svim drugim dionicima. Lokalno stanovništvo također treba imati priliku aktivno sudjelovati u razvoju turizma, npr. u obliku razgovora o planovima razvoja, sudjelovanja u revitalizaciji okoliša, oživljavanju lokalne tradicije, unapređenju smještajnih kapaciteta i slično. Tu se stavlja naglasak na inkluziju lokalnog stanovništva u važne turističke odluke sukladno preferencijama turista koji dolaze u destinaciju.

1.1. Pojam lokalnih zajednica

Lokalna zajednica interpretira se kao živi organizam koji je sastavljen od grupe ljudi zajedničkih karakteristika u određenom prirodnom smislu. Važnost lokalne zajednice u turizmu

⁸ Payen, „The role of local populations in tourism development projects: the case of Loango National Park in Gabon“, 7

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

postaje sve bitniji faktor, čime se daje snažniji značaj njihovu mišljenju o egzistenciji i uspjehu turizma u području u kojem žive. Slijedom navedenog može se identificirati sljedećih četiri pristupa na koje se pojam lokalne zajednice može opisati i adaptirati:¹²

- prvi pristup je većinski prihvaćen od strane sociologa i geografa, a odnosi se na socijalno i prostorno stvaranje društvenih organizacija u male skupine kao što su gradske četvrti, mali gradovi ili drugi oblici prostorno određenih lokaliteta. U zadnje vrijeme, ovaj pristup je istraživan u mnogobrojnim ispitivanjima te se sve više raspravlja o važnosti jačanja zajednice (tzv. „*empowerment*“) za djelovanje u nepovoljnim (kriznim) okolnostima,
- drugi pristup, većinom prihvaćen od strane antropologa i kulturologa obuhvaća pojam zajednice kroz ideju pripadanja i identiteta. U suprotnosti prema ranije navedenom prvom pristupu, ovo shvaćanje podržava principe da se zajednica ne može definirati isključivo prostornom odrednicom, već da ulogu igraju i druge značajke te zajednice, a među najbitnijima je upravo identitet,
- treći pristup identificira komunu kao oblik političke mobilizacije, odnosno pokreta koju nadahnjuje radikalna demokracija, te potiče tu komunu na reagiranje i provođenje akcija kako bi pružila otpor društvenoj nepravdi. Ovaj pristup više zagovara ekstremne mjere, te smatra da grupaciju povezuje ista želja pripadnika da se suprotstave određenom obliku nepravde,
- posljednji Delantjev pristup se temelji na rastu i razvoju cjelokupnog društva i zajednice, te procesima kao što su internacionalna mobilnost, jačanje susjednih zemalja i tehnološki razvoj pod koji spadaju razvitak globalne komunikacije i napredak interneta. Ovaj moderni pristup definiranju zajednice zahtijeva razmišljanje o temeljima statičke ideje zajednice kao što su blizina i koncentriranost na jedno mjesto, razlog tome je što su društveni kontakti u modernom okruženju rašireni po cijelom svijetu, pa se društveni odnosi preoblikuju i prestaju ovisiti o tradicionalnim statičkim mjestima jer je Zemlja postala jedno globalno selo i grupacije poprimaju sasvim drugačije oblike nego što su ih posjedovale ranije.

Slijedom navedenog može se jasno uvidjeti kako se javlja konflikt između dva izrazito različita pogleda. Na jednoj strani nalaze se teorije koje tvrde da grupaciju povezuju isključivo

¹²Clark, „Understanding community: a review of networks, ties and contacts“, 3

prostor i geografska orijentacija, te da pojedinci koji žive u određenom mjestu i u neposrednoj blizini jedni drugima, automatski time stvaraju jednu zajednicu. S druge strane, presudnim faktorom navode se obilježja koja zajednica dijeli, a to su identitet, uvjerenja, osjećaj pripadnosti te iste ili slične vrijednosti, dok prostorni faktor nema nikakav značaj. Tradicionalni aspekti na zajednice koji su utemeljeni na lokalitetu obično se utvrđuju činjenicom da se one prikazuju kao prostorno ograničene, usko povezane mreže koje djeluju kao strukturni oslonac za prijateljstvo, srodstvo i privrženost mjestu.

Zbog ranije prikazanih činjenica, koncept teritorijalno utemeljenih zajednica se smatra sve manje bitnim i relevantnim za moderni društveni život.¹³ Prebivanje ljudi u istom geografskom prostoru ne znači nužno da imaju ikakve veze s tim prostorom ili ostalim ljudima oko njih – geografska blizina ne identificira funkcionalnu i umreženu društvenu zajednicu. Učestala je pojava povezanost osoba koje su međusobno udaljene od onih koje se nalaze na istom zemljopisnom području. Razložno tome, suvremena istraživanja sve više se koncentriraju na društveni i vrijednosni aspekt zajednica, a sve manje na prostorni okvir u kojem se nalazi.¹⁴ S obzirom da su destinacija i zajednica višeznačni pojmovi, tako je i veza između koncepta lokalne zajednice i turističke destinacije složena. Najučestalije shvaćanje i viđenje turističke destinacije jest da je to geografski prostor kojeg turisti posjećuju zbog njegovih prirodnih resursa i kulturnih atrakcija te sadržaja.

1.2. Razvoj lokalnih zajednica

Povećavanjem ponude i razvitkom prometnog sektora, danas putovanja postaju sve dostupnija, čime se naglašava personalizacija turističke usluge i dostupnosti široj skupini turista. Iako je utvrđen veliki broj učinaka turizma, za ovu temu najvažniji je utjecaj koji turizam ima na zajednicu. Obzirom da je zajednica sastavni dio turističke destinacije, taj utjecaj je važan i njega se ne smije ignorirati te na nju direktno utječe razvoj turizma.

Angažiranost prilikom razvijanja svih oblika suradnje unutar lokalne zajednice zahtijeva uvažavanje mnogobrojnih uvjeta koji formiraju interakciju članova. Među uvjetima nužnima za osiguranje suradnje mogu se izdvojiti neki temeljni kao što su:¹⁵

¹³Clark, „Understanding community: a review of networks, ties and contacts“, 6

¹⁴Ibid., 3

¹⁵Theobald, William. F. *Global Tourism*, 65.

- priznavanje intersektoralne međuzavisnosti u okvirima lokalne zajednice, a posebno u dijelu strateških planiranja i upravljanja razvojnim procesima,
- prihvaćanje aspekta o socioekonomskoj dobiti za sve individualce, kao i za sve gospodarske subjekte i javne institucije koje djeluju u okvirima lokalne zajednice,
- nepristrano prihvaćanje međusobno donesenih odluka o planovima i ciljevima usmjerenih ka razvoju lokalne zajednice,
- uključenost svih ključnih i temeljnih sudionika u okvirima zajednice ne istovrijedan način u procese strateškog planiranja i realizacije razvojnih planova, ciljeva i angažmana,
- mogućnost realizacije suradnje ukoliko sve zainteresirane strane prihvaćaju zajedničkog posrednika koji će osigurati protok informacija i adekvatnu interakciju između konfliktnih interesnih grupa i gospodarskih konkurenata unutar određene lokalne zajednice,
- kreiranje prihvatljive razvojne vizije zajednice temeljene na održivom razvoju turizma i komplementarnih gospodarskih grana, uz pravilno definirane kratkoročne i dugoročne strategije, te uspostavljanje stabilne sustavne i permanentne kontrole i procjene svih agenata i aktivnosti dionika koji su uključeni u procese promjena na prostoru lokalne zajednice.

Različitim uvažavanjem i razumijevanjem turista u svojoj okolini, tj. spremnost i voljnost lokalnog stanovništva da se priključi razvoju i upravljanju turističkim sadržajem, ovisi o broju dolazaka turista u neku destinaciju. Stoga se javljaju razlike odvijaju li se npr. turistički razvoj u povijesnom gradu koji je pod stalnim udarom zainteresiranih turista ili na području koje nije prenapučeno dolascima istih. Nejednakim turističkim razvojem stvara se raznovrstan intenzitet utjecaja koje turizam može imati na domicilno stanovništvo, a samim time nastaju i razne posljedice takvih pojava u turističkim sredinama. Kakvoća života stanovništva u destinaciji ne smije se ugrožavati jer njenim uništavanjem i narušavanjem dolazi do smanjenja domicilnog stanovništva, a ono bi trebalo biti jedan od nositelja gospodarskog razvoja.¹⁶ Mještani percipiraju razinu pozitivnih i negativnih učinaka turističkog razvoja, ali stupanj tolerancije negativnih efekata u velikoj je zavisnosti od njihove involviranosti u turističko zarađivanje,

¹⁶Rudan, „Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije“, 58.

dugovječnost boravka u destinaciji i opterećenosti turističkim prometom u svakodnevnom životu.

Turizam doprinosi razvoju lokalnih zajednica putem rasta investicija, dohotka stanovništva i lokalne zaposlenosti, gdje ciljno djeluje na njihov rast, čime ujedno raste i životni standard lokalnog stanovništva. Ovi doprinosi ili učinci turizma mogu se definirati i kao dio razvojnih ciljeva lokalne zajednice unutar kojeg se turizam razvija.

Nadalje, lokalno stanovništvo predstavlja ključnog dionika u razvoju turizma, budući da na temelju njihove potpore turističkom razvoju i stvaranju turističkog proizvoda ovisi i budućnost turističkog proizvoda destinacije. Zadovoljstvom mjesnog stanovništva proizašlim iz samog turističkog razvoja može se iskazati i njihova voljnost na uključivanje u predstojeće turističke razvojne procese te ukupan doprinos razvoju turizma lokalne zajednice. Samo zadovoljstvo prije svega uvjetovano je kvalitetom života.¹⁷

Postoji više različitih viđenja razvoja lokalne zajednice. U nastavku će biti pojašnjen ekonomski aspekt razvoja lokalnih zajednica, društveni aspekt razvoja lokalnih zajednica, kulturološki aspekt razvoja lokalnih zajednica te ekološki aspekt razvoja lokalnih zajednica.

1.3. Uloga lokalnog stanovništva u upravljanju razvojem zajednice

Konkurentna prednost turističke destinacije ostvarit će se ukoliko se posjetiocima osiguravaju jedinstvena i posebna iskustva. Nadalje, impresija koju na posjetitelje ostavlja sama destinacija uvelike je detektirana kakvoćom korištenih usluga (posjetitelji prožive nekolicinu javnih usluga, lokalnih proizvoda, interakciju u lokalitetu, gostoprimstvo i sl.). Iz tog razloga veoma je bitno da se svakoj komponenti destinacije koordinira i rukovodi da bi se tijekom boravka uvećala „vrijednost za korisnike“. Efikasno rukovođenje omogućuje destinaciji porast vrijednosti na tržištu te osigurava benefite lokalnoj zajednici i održivost.¹⁸

Vrlo je bitna percepcija lokalnog stanovništva koja je najprecizniji čimbenik procjene trenutne situacije u razvitku turističke destinacije. Ključno je promicati pozitivne vidike turizma među lokalnim stanovništvom jer to utječe na njihovu potporu iz koje proizlazi i njihovo

¹⁷Rudan, „Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije“, 58.

¹⁸Petrić, „Upravljanje turističkom destinacijom: Načela i praksa, 70.

sudjelovanje u razvitku destinacije.¹⁹ Kada se govori o stavovima mjesnog stanovništva, čimbenici koji utječu na njihova razmišljanja se mogu svrstati u dvije kategorije. Prve su karakteristike lokacije te kako ona utječe na razvoj destinacije, te na karakteristike članova domaćina u destinaciji. U vanjske faktore ubrajamo stupanj razvitka turizma, nivo ekonomske angažiranosti u području zajednice te stupanj turističke sezonalnosti. Sa druge strane, u unutrašnje čimbenike možemo uvrstiti ravnotežu između pozitivnih i negativnih utjecaja, geografsku blizinu i koncentraciju turističkih aktivnosti te ruralno i urbano područje.²⁰

U ostvarenju svrhe i postizanju ciljeva upravljanja destinacijom sudjeluje enorman broj dionika.²¹

- gradske vlasti,
- rukovoditelji nacionalnih parkova,
- prijevoznici,
- kulturne organizacije,
- hotelijerstvo, posrednici, mediji, lokalni turistički konzorciji i partnerstva,
- agencije za potporu poduzetnicima, obrazovne ustanove,
- lokalno stanovništvo,
- nevladine udruge,
- turisti.

Za razvitak, uspješno poslovanje i dugoročno provođenje održivog turizma nužna je potpora svih turističkih dionika. UNWTO²² označava sudionike u turističkim odredištima kao turističke radnike, javne institucije, tisak i druge medije. Sudjelovanje u razvoju zajednice smatra se metodom osnovne demokracije jer pojedinci imaju pravo učestvovati u donošenju odluka o pitanjima koja izravno utječu na njihove živote u destinaciji. Zagovarano je da se cilj održivog razvitka turizma može ostvariti svojevolumnim uključivanjem lokalnih zajednica. Nadalje, smatra se da bi postojao ispravan konsenzus, manje šanse zaostajanja te skladniji razvoj ako bi se što više individualaca uključilo u razvoj turizma u ranoj fazi.²³ Adekvatan doprinos kao sudionici

¹⁹ Hanafish, Jamaluddin i Zulkifly, „Local Community Attitude and Support towards Tourism Development in Tioman Island, Malasya, 795

²⁰ Brida, Chiappa, Meleddu i Pulina, “The perception of an island community towards cruise tourism: A factor analysis”, 31

²¹ Ibid., 71.

²² UNWTO - <https://www.unwto.org/> (pristupljeno 30.05.2022.)

²³ Kala i Bagri, “Barriers to local community participation in tourism development: Evidence from mountainous state Uttarakhand, India”, 319

u turizmu imaju i interesne grupe, privatni sektor i individualci, a osobito lokalno stanovništvo. Razvidno je kako posjedovanje znanja i iskustva svih navedenih dionika doprinosi kreiranju planova za razvoj turizma, kao i dugoročnom angažmanu zajednice koje mogu doprinijeti upravljanju razvojem zajednice, posebice u kontekstu turizma.

Svaki od dionika u lokalnoj zajednici ima ulogu u razvoju turizma, s naglaskom na različitost važnosti tih uloga. Primjerice, kada je posrijedi rezultat razvoja održivog turizma, javni sektor se posebno bavi pitanjima koja se odnose na turističku infrastrukturu, prijevoz i smještaj. S druge strane, mjesna zajednica i žitelji su često više zabrinuti lokalnim pitanjima, kao što su učinci turizma u zajednici, kvalitetom života i potrebom za održivosti.²⁴ Privatni sektor se više okreće pitanjima koja se direktno dotiču njegovog poslovanja, kao što su turistički proizvod i marketing, dok su turisti više usmjereni na samu kakvoću turističkog proizvoda u odabranoj destinaciji.²⁵

Poboljšanje kvalitete života ostvaruje se uključivanjem zajednice u proces razvoja turizma te se onda stvaraju uvjeti za povećanje kvalitete života za sve koji prebivaju u toj zajednici, a to se smatra osnovnim pokretačem aktivnog djelovanja lokalne zajednice pri kreiranju turističkog sadržaja.²⁶ Napredak turizma, koji prihvaća angažiranost lokalne zajednice, kao rezultat daje odluke koje su usmjerene ka ostvarenju zajedničkih ciljeva i prati lakše realiziranje istih. Pritom su bitne metode osposobljavanja koje slijede u nastavku:²⁷

- edukacija (informiranje i pomaganje drugima u procesu usvajanja znanja i primjenjivanja informacija na inovativan način),
- vođenje (angažiranje dionika u proces donošenja odluka),
- mentorstvo (pomaganje i pružanje podrške drugima kako bi dostigli svoje ciljeve)
- osiguravanje resursa i sredstava,
- strukturiranje (promoviranje organizacijskih aranžmana koji jamče ili limitiraju neke aktivnosti),
- aktualiziranje (gradi se na prijašnjim metodama i pomaže pojedincu ili skupinama da provode odluke na najbolji mogući način).

Aktivno sudjelovanje lokalne zajednice održiv je princip, budući da se postiže međuovisnost interesa turizma i lokalne zajednice, a kao ishod navedenog dolazi do spremnosti

²⁴ Petrić, *Upravljanje turističkom destinacijom: Načela i praksa*, 72

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., 73.

na stvaranje doprinosa odnosno uključenosti lokalne zajednice. Osviještenost i educiranost lokalne zajednice vezano uz učinke koje turizam generira, kao i spremnost da sudjeluje u razvoju turizma svoga mjesta, javlja se kao izazov u kontekstu njihova doprinosa razvoju turizma. Integriranje i umrežavanje različitih aktivnosti na dosljedan način i formiranje adekvatnih institucionalnih struktura je zapravo ključni element prilikom osnaživanja lokalne zajednice. Turizam se oslanja na dobru volju i suradnju mjesnog stanovništva jer su oni dio njegovo produkta. Gdje se razvoj i planiranje ne uklapaju u lokalne težnje i kapacitete, otpor može negativno utjecati na potencijal same destinacije.²⁸

1.4. Ekonomski, društveni i kulturološki aspekt razvoja lokalnih zajednica u turizmu

Kada je riječ o fundamentalnim odrednicama društveno-kulturnih struktura koje su smještene u srži razvoja lokalne zajednice, tada se najčešće referira na sljedeće: obiteljske odnose, odnose između članova referentne grupe i šire, odnose na radnom mjestu, zdravlje, individualne slobode te osobne vrijednosti.²⁹ Ključno ekonomsko viđenje razvoja lokalne zajednice uz ranije nabrojane odrednice trebaju pomoći u formiranju ključnih strategija i razvojnih politika lokalne zajednice.

“Ljudi ostavljaju iza sebe sve svoje jedinstvene priče, lokalne vještine, kulturne tradicije i prirodna staništa zbog ekonomskih problema i pridružuju se zajednici kojoj zapravo ne pripadaju”.³⁰ Kako vrijeme prolazi, ekolozi i kulturni antropolozi postaju sve zabrinutiji zbog kulturne raznolikosti koja je na rubu izumiranja.³¹ Uz to, odgovorni turisti i putnici pokušavaju se boriti protiv negativnih utjecaja na lokalnu zajednicu. Iako turizam može imati istaknutu ulogu u ekonomskom razvoju nekog područja, javlja se zabrinutost zbog negativnih utjecaja turizma na lokalnu zajednicu unatoč svim društvenim dobrobitima koje turizam donosi toj zajednici ili činjenici da može imati značajnu ulogu u očuvanje prirode uključujući nacionalne parkove i zaštićena područja.

Zbog svojih višestrukih učinaka, razvoj turizma može biti vitalan za gospodarstvo otočne destinacije. Zbog povećanja turističkog interesa za otoke, osim turizma ako je razvoj

²⁸ Petrić, “Empowerment of communities for sustainable tourism development: Case of Croatia”, 432

²⁹ Barnett, *Sociology and Development*, 54.

³⁰ Iran Nomad Tours. Impact of Tourism on Local Community. <https://nomad.tours/ecotourism-iran/11638/impact-of-tourism-on-local-community/> (pristupljeno 01.08.2022.)

³¹ Ibid.

ispravno planiran, otoci mogu biti osjetljivi na dinamičnu mješavinu upotrebe u okolišu.³² Da bi bile održive, otočne turističke destinacije moraju pomiriti društvene, ekološke i gospodarske aspekte svog turističkog razvoja. U tom smislu, a kako bi se osigurali pozitivniji ekonomski učinci za domaćina zajednice, razvoj turizma mora zadovoljiti potrebe svih dionika (lokalnih, vlasti, turističkog menadžmenta, lokalnog stanovništva i turista), ali ujedno i mora uzeti u obzir činjenicu da se sve aktivnosti moraju odvijati u očuvanom kulturno i ekološko okruženje.³³ Prilagođenost lokalne zajednice strukturi lokalnog gospodarstva i načinima gospodarenja očituje se u visokoj ocjeni potencijala razvoja turizma. To sugerira da stanovništvo doživljava transformaciju lokalnog gospodarstva uslijed povećanja turističke potražnje.

Ekonomski razvoj turizma u lokalnim zajednicama rezultira različitim društvenim koristima. To podrazumijeva poboljšanje infrastrukture, više radnih mjesta i ne napuštanje sela radi mogućnosti zapošljavanja. Turizam može ponuditi mogućnosti zapošljavanja izravno i/ili neizravno kroz opskrbu robom i potrebnim stvarima za gradove ili predgrađa.

U zemljama u razvoju prva svrha promicanja turizma u lokalnim zajednicama je zarada strane valute. To rezultira stvaranjem više radnih mjesta. Može čak dovesti do okončanja nezaposlenosti, uklanjanja siromaštva i promicanja dijaloga među civilizacijama.³⁴ Osim toga, pruža atmosferu u kojoj se različite kulture mogu susresti i izmiješati. Važno je biti svjestan važnosti turizma za gospodarski i društveni razvoj.

Kada više novca cirkulira u urbanim ili ruralnim područjima, to potiče stvaranje novih poduzeća i donosi pozitivniju sliku područja, te smanjuje siromaštvo. Ekonomske koristi podrazumijevaju stvaranje prihoda, ostvarenje deviznog tečaja i više zapošljavanja. Tada se lokalna zajednica suočava s gospodarskim rastom zemlje kroz industrijalizaciju, tehnologiju, obrazovanje, bolje oglašavanje i liberalnu trgovinsku politiku. Stoga se ekonomski utjecaji turizma na razvoj lokalne zajednice sagledavaju kroz sljedeće aspekte:³⁵

- Stvaranje radnih mjesta uključuje sektore kao što su usluživanje hrane, zabava, smještaj, automobilski prijevoz, javni prijevoz i turoperatori.
- Stvaranje komunalne infrastrukture nije samo za posjetitelj, već i za domicilno stanovništvo. Nedvojbeno je da se infrastruktura mora razvijati planski. Mora postojati svijest o mogućoj prenaseljenosti, prenapučenosti i mogućim štetama za okoliš.

³² Soldić Frleta, „Island destinations' tourism offer - tourists' vs. residents' attitudes“, 1

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

- Rast turističkih pokazatelja - ostvarenih dolazaka i noćenja u destinaciji,
- Rast popunjenosti smještajnih kapaciteta u destinaciji, kao i rast lokalne turističke potrošnje
- Prekomjerni turizam u destinaciji, odnosno prenapučenost manjih destinacije za vrijeme masovnijih dolazaka turista,

Prilikom analiziranja ekonomskih aspekata razvoja lokalne zajednice najčešće je riječ o potrebi sinergijskog učinka.³⁶

- akumulacije kapitala,
- povećanja broja školovane i sposobne radne snage,
- inovativne tehnologije koje za cilj imaju brže i jednostavnije ostvarivanje zadanih ekonomskih rezultata u definiranom vremenskom kontekstu.

Oснаživanje društvenih aspekata lokalne zajednice dovodi do odmaka od globalnog masovnog turizma, a ujedno ostvaruje upravo onakav održivi turistički sustav koji je najadekvatniji lokalnoj zajednici koja se predstavlja kao specifična turistička destinacija.³⁷

U skorije vrijeme razvoj otočnog turizma fokusiran je na dinamiku razvoja novih ponuda, održivom razvitku turizma te potiče daljnji razvoj novih segmenata proizvoda kao što je kulturni turizam i agrokultura.³⁸

Održavanje kulture i tradicije poput autohtone kulture i očuvanje ekosustava značajna je razvojna odrednica turizma. Susret različitih kultura i njihovo umijeće i vještine primjer je pozitivnih utjecaja turizma na lokalne zajednice, koji se ogledaju u sljedećim pozitivnim aspektima:³⁹

- Bolji lokalni objekti i infrastruktura: To uključuje bolje obrazovanje, zdravstvenu skrb i mogućnosti zapošljavanja.
- Više kulturnih i društvenih događanja za lokalnu zajednicu.
- Više sadržaja za slobodno vrijeme.
- Očuvanje kulturne baštine: vodi ponovnom rađanju obrta, arhitektonske obnove i revitalizaciju aktivnosti predaka.

³⁶Sharpley i Telfer, *Tourism and Development*, 67.

³⁷ Ibid.

³⁸ Razović i Tomljenović, "Development model of tourism in Croatian open-sea islands", 20

³⁹ Iran Nomad Tours. Impact of Tourism on Local Community. <https://nomad.tours/ecotourism-iran/11638/impact-of-tourism-on-local-community/> (pristupljeno 01.08.2022.)

- Oživljavanje i urbanih i ruralnih područja: Budući da se veliki broj ljudi seli u urbana područja radi više prilika za posao, u manjim destinacijama stvaraju se kapaciteti za turističke dolaske
- Nacionalna integracija: Interakcija s različitim ljudima s različitim kulturama i jezičnim podrijetlom dovodi do širenja pismenosti i obrazovanja među ljudima.
- Porast životnog standarda.
- Poboljšanja u području zdravlja i dobrobiti obitelji.

Gospodarske prilike i ekonomska snaga lokalne zajednice, kao i političke prilike koje vladaju, u značajnoj mjeri definiraju na koji način će se pristupiti strategiji razvoja društvenog aspekta razvoja lokalne zajednice.⁴⁰ U političkom sustavu i atmosferi koja vlada unutar lokalne ili regionalne zajednice može se pronaći ne tako nevažan društveni aspekt koji također determinira razvoj određene lokalne zajednice. Odgojni aspekt još je jedno ključno društveno viđenje razvoja lokalne zajednice, a podrazumijeva suradnju obiteljskih zajednica te školskog i obrazovnog sustava.

Kulturni identitet svakog mjesta, grada, a na kraju i same države treba njegovati i nipošto ne zanemarivati. Parametri ekonomskih i sociokulturnih promjena unutar pojedine lokalne zajednice pod utjecajem turističkih kretanja trebali bi se svakodnevno mjeriti tijekom dužeg vremenskog razdoblja za uspješno provođenje strategije održivog razvoja turizma u smislu lokalne zajednice.⁴¹ Bez turista nemoguće je planirati održivi razvoj lokalne zajednice jer oni predstavljaju temelj bilo kojeg procesa analize ovog globalnog fenomena.⁴²

Zaštita okoliša i ekološki standardi su nastali i razvili se kao društveni odgovor na štetnosti koje prijete okolišu. Ekološki standardi se promatraju kao čimbenici sustava upravljanja potpunom kvalitetom. U turizmu ekologija i ekološki standardi dolaze u prvi plan - priroda se razvija kao najveća privlačnost u turizmu 21. stoljeća.⁴³ Ekologija obogaćuje svijet i ključna je za ljudsku dobrobit i prosperitet. Pruža nova znanja o međuovisnosti između ljudi i prirode koja je od vitalnog značaja za proizvodnju hrane, održavanje čistog zraka i vode te održavanje biološke raznolikosti u klimatskim promjenama. Ekološki aspekt u kontekstu turizma je stoga vrlo bitan jer turizam ima značajne učinke na okoliš. Oni se očituju i kao pozitivni i kao

⁴⁰ Sharpley i Telfer, *Tourism and Development*, 70.

⁴¹ Iran Nomad Tours. Impact of Tourism on Local Community. <https://nomad.tours/ecotourism-iran/11638/impact-of-tourism-on-local-community/> (pristupljeno 01.08.2022.)

⁴² Ibid.

⁴³ Avelini Holjevac, „Upravljanje okolišem i ekološki standardi u turizmu“, 99.

negativni efekti, primarno u vidu ponašanja turističkih subjekata i turista prema okolišu. Ukoliko je od istih usvojeno društveno odgovorno ponašanje, odnos prema okolišu će biti pozitivan, u protivnom pokazat će se njegovi negativni efekti.

Visoki nivo internacionalne suradnje je prijeko potreban kako bi se postigao održivi razvoj. To je osobito vidljivo u postizanju dogovora i provedbi međunarodnih sporazuma o zaštiti zajedničkih dobara, kakvoća atmosfere i sl. Krećući se tim pravcem razvoja, politika zaštite okoliša poprima sve više globalne naznake jer se u većoj mjeri globaliziraju mjere i postupci protekcije i ekološki standardi.⁴⁴

Ciljevi zaštite okoliša u ostvarivanju uvjeta za održivi razvoj obuhvaćaju nekoliko kategorija. Isti uključuju sljedeća područja:⁴⁵

- zaštita života i zdravlja ljudi, zaštita biljnog i životinjskog svijeta, georaznolikosti, bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti,
- očuvanje ekološke stabilnosti, zaštita i poboljšanje kakvoće pojedinih sastavnica okoliša,
- zaštita ozonskog omotača i ublažavanje klimatskih promjena,
- zaštita i obnavljanje kulturnih i estetskih vrijednosti krajobraza,
- sprječavanje velikih nesreća koje uključuju opasne tvari,
- sprječavanje i smanjenje onečišćenja okoliša,
- trajna uporaba prirodnih dobara, racionalno korištenje energije i poticanje uporabe obnovljivih izvora energije,
- uklanjanje posljedica onečišćenja okoliša, poboljšanje narušene prirodne ravnoteže i ponovno uspostavljanje njezinih regeneracijskih sposobnosti,
- ostvarenje održive proizvodnje i potrošnje, napuštanje i nadomještanje uporabe opasnih i štetnih tvari, održivo korištenje prirodnih dobara,
- osiguranje i razvoj dugoročne održivosti, unaprjeđenje stanja okoliša i osiguravanje zdravog okoliša.

Ekoturizam pomaže u očuvanju i poticanju poštovanja prema nekim od najljepših okoliša na Zemlji. Potiče putnike da pomognu u zaštiti okoliša i doprinesu lokalnim zajednicama na mnogo dubljoj razini.⁴⁶ Ovakav pristup bitan je u edukaciji turista u odnosu na izazove s kojima

⁴⁴Črnjar, *Ekonomika i politika zaštite okoliša : ekologija, ekonomija, menadžment, politika*, 11.

⁴⁵ Zakon o zaštiti okoliša, čl. 7, str. 1

⁴⁶ Iran Nomad Tours. Impact of Tourism on Local Community. <https://nomad.tours/ecotourism-iran/11638/impact-of-tourism-on-local-community/> (pristupljeno 01.08.2022.)

se lokalne zajednice suočavaju. Masovni turizam u lokalnim zajednicama je jedan od takvih glavnih izazova. To može opteretiti resurse i stanovnike destinacije i može ih spriječiti da učinkovito zaštite svoju najkrhkiju imovinu. U 21. stoljeću bitna karika razvoja turizma je upravo lokalno stanovništvo koje u suradnji s turističkim zajednicama, obrazovnim ustanovama i obiteljima može doprinijeti razvoju lokalne zajednice. Pozitivni stavovi članova lokalne zajednice utječu na razvojne odluke vezane uz turizam, ali i na turistički proizvod, kao i na odnos prema turistima. Stanovnici koji su zaposleni u turizmu i nude usluge povezane s turizmom obično imaju pozitivan stav prema turizmu i turistima imajući u vidu da osjete ekonomske koristi od turizma te na taj način kreiraju stavove prema turizmu i razvoju turizma koji je pozitivan.⁴⁷ Isto tako, svijest o očuvanju okoliša, održivi razvoj i racionalno korištenje prirodnih resursa doprinosi razvoju svih oblika turizma i unapređenju kvalitete života.

1.5. Održivost turizma u otočnim destinacijama

Mnogi svjetski otoci ovise o turizmu kao glavnom izvoru prihoda. Stoga je imperativ da se u ovim destinacijama turizam razvija na održiv način. Prirodna privlačnost destinacija obično je jedno od njegovih glavnih turističkih resursa, no prirodni okoliš također je značajka koja je najizraavnije ugrožena potencijalnim prekomjernim iskorištavanjem.

U današnje vrijeme, nakon što su se počele primjenjivati brojne tehnike i instrumenti u planiranju i razvoju turizma, posebice nakon Nacionalne konferencije o okolišu i razvoju (Rio de Janeiro, 1922), održivi razvoj postao je temeljna odrednica što je vrlo važno za razvoj otočnog turizma.⁴⁸ Otoci često usmjeravaju svoje napore na održivi turizam (npr. ekoturizam) jer njihova prirodnih okruženja i nedostatak izgrađenih turističkih atrakcija poput tematskih parkova i muzeja uzrokuju turističku stagnaciju u odnosu na ostale dijelove zemlje.⁴⁹ S obzirom da su otoci zbog svoje izdvojenosti izbjegli industrijski razvoj, oni su mjesta netaknute prirode u sve više degradiranoj biosferi. Zbog toga se govori o konceptu turističkog razvoja koji se temelji na ekologiji i održivom razvoju.⁵⁰

⁴⁷ Niezgoda i Czernek, „Development of cooperation between residents and local authority in tourism destination“, 385

⁴⁸ Krstinić Nižić, „Spatial Resources in the development of tourism destinations (Case study Kvarner)“, 34

⁴⁹ Bojanic, Warnick i Musante, „An Evaluation of the Relative Importance of Tourism for Islands“, 1

⁵⁰ Razović i Tomljenović, „Development model of tourism on Croatian open-sea islands“, 5

Također, na otocima obično postoji kulturna privlačnost koja motivira posjetitelje da izaberu te destinacije. Otočne zajednice imaju Glavna problematika otočnih destinacija u kojima turisti očekuju personalizirano iskustvo je kakva je njihova osnovna turistička ponuda i kako ju unaprijediti.

Otoci u razvoju turizma imaju prednost jer se na njima može graditi turistička infrastruktura (npr. odmarališta, tematski parkovi) na svojim obalama i održavati ih stabilnima u pogledu turističkog razvoja u odnosu na ostatak zemlje. Međutim, moraju usredotočiti svoje napore u razvoju proizvoda na područja koja jesu u skladu sa svojim snagama, kao i ekonomskom politikom vlade.⁵¹ Osim toga, važno je upravljati negativnim društvenim i ekološkim učincima turizma na otoke kao destinacije.

Na turizam u otočnim destinacijama se često gleda kao na „zlatnu ulaznicu” za razvoj mnogih otoka, kao sredstvo za stvaranje prihoda i zapošljavanja, smanjenje siromaštva, razvoja infrastrukture i prijenos tehnologije i vještina.⁵² U mnogim slučajevima, zbog ključnih izazova otoka - ekstremne populacijske dinamike, niske ekonomske diversifikacije, otočnosti i perifernosti te niske razine obrazovanja i osposobljavanja - turizam se smatra izvorom njihova razvoja.⁵³ S druge strane, turizam na otocima je popraćen negativnim eksternalijama kao što su porast troškova lokalne potrošnje, pad kvalitete života, uništavanje okoliša i naselja te gubitak lokalne kulturne baštine.⁵⁴ Zapravo, 49 glavnih svjetskih nesuverenih teritorija, od kojih su 92% otoci ili arhipelazi, a 65% ima tropsku ili tropsku morsku klimu, pokazuju veliku ovisnost o turizmu i financijskim uslugama pa su kao takve ostvarile visoke prihode po glavi stanovnika, odnosno BDP per capita, koji je rezultat uvećanog turističkog razvoja.⁵⁵

U posljednja dva desetljeća, promatrajući dobrobiti koje turizam može donijeti lokalnom gospodarstvu, mnogi su otoci upotrijebili strategije kako bi privukli više posjetitelja. Na primjer, kao rezultat ove usredotočenosti na razvoj turizma, male pacifičke otočne države doživjele su povećanje s oko pola milijuna posjetitelja u 2000. na približno 1,4 milijuna posjetitelja u 2018., što je prevedeno u povećanje s 479 milijuna USD u prihodima od

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

⁵³ Figueroa i Rotarou, „Island Tourism-Based Sustainable Development at a Crossroads: Facing the Challenges of the COVID-19 Pandemic“, <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/18/10081/htm> (pristupljeno 20.02.2022.)

⁵⁴ Chien-Hung, „A study on the Current Impact on Island Tourism Development under COVID-19 Epidemic Environment and Infection Risk: A Case Study of Penghu”, 6

⁵⁵ Ibid.

međunarodnog turizma na 2,2 milijarde u istom razdoblju.⁵⁶ Karipske male države — velika turistička destinacija — porasle su s gotovo pet milijuna posjetitelja 2000. na 7,4 milijuna posjetitelja 2018., a s 5,5 milijardi USD prihoda od turizma na 12 milijardi USD. Druge popularne i konsolidirane otočne destinacije, poput Kube, Malte i mnogih grčkih otoka, doživjele su sličan uzlazni trend međunarodnih turističkih dolazaka i prihoda.⁵⁷

Unatoč tome, iako turizam može biti odgovor na mnoga razvojna pitanja s kojima se otoci suočavaju, on također može imati ozbiljne utjecaje na održivost: ekonomski (povećanje cijena, infrastrukturni troškovi, oportunitetni troškovi), društveno-kulturni (gubitak autentičnosti, kulturno iskorištavanje, društvene napetosti), i utjecaja na okoliš (degradacija zemljišta, onečišćenje zraka i buka, problemi s otpadom i kanalizacijom, onečišćenje vode, gubitak bioraznolikosti). To je osobito slučaj s otocima masovnog turizma, odnosno otocima koje karakterizira veliki broj turista u usporedbi s dotičnim teritorijem i lokalnom gustoćom naseljenosti, što na kraju dovodi do zasićenja područja, degradacije i gubitka atraktivnosti.⁵⁸

Otočne zajednice uvijek su bile predmet rasprave akademskih stručnjaka u turizmu u smislu svoje razvijenosti i dostupnosti turističkih resursa. Iste imaju značajne turističke potencijale, a društveni – ekonomski učinci turizma na njihov razvoj su istaknuti kao presudni. U tom kontekstu potrebno je naglasiti globalne pojave sa inozemnih turističkih tržišta koje mogu destabilizirati razvoj otočnog turizma. Dobar primjer za to je pojava COVID – 19 pandemije.

Kako se pandemija COVID-19 razvijala, postalo je dostupno više istraživanja o zdravstvenim, socioekonomskim i kulturnim utjecajima pandemije na otočni turizam, kao i o mogućim budućim scenarijima. Sve je više dokaza o promjeni turističke paradigme razvoja u cijelom svijetu. Na primjer, u istraživačkoj studiji, Sanjeev i Tiwari zaključili su da je odgovor na pandemiju potaknuo veliki tehnološki napredak, upravljanje profitom, obuku osoblja, razvoj novih turističkih usluga i online obrazovanje.⁵⁹ Također smatraju da su te promjene bile povezane s većom integracijom turističke djelatnosti, praksama održivosti, boljim uslugama vođenja domaćinstva, novim medicinskim turizmom i virtualnim turizmom.⁶⁰

⁵⁶ Chien-Hung, "A study on the Current Impact on Island Tourism Development under COVID-19 Epidemic Environment and Infection Risk: A Case Study of Penghu", 6

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Bojanic, Warnick i Musante, „An Evaluation of the Relative Importance of Tourism for Islands“, 3

⁵⁹ Sanjeev i Tiwari, „*Responding to the coronavirus pandemic: Emerging issues and challenges for Indian hospitality and tourism businesses*“, str. 23

⁶⁰ Ibid

Trenutne analize i rasprave o budućnosti razvoja otočnog turizma i mogućim promjenama turističke paradigme očito su uglavnom okvirne. Zaključak većine takvih istraživanja je da se, uzimajući u obzir učinke pandemije, klimatske promjene, negativne utjecaje neodrživog razvoja otočnog turizma, te potrebu poboljšanja otpornosti otoka na krize, otoci moraju usredotočiti na razvoj zeleniji i održiviji otočni turizam, domaći turizam, razvoj alternativnih, na prirodi zasnovanih tipova turističkih iskustava i gospodarska diverzifikacija.⁶¹ Važno je pronaći optimalno rješenje razvoja te je vrlo bitno da sudjeluju svi dionici u turizmu određene destinacije, ponajprije stanovništvo i lokalna zajednica.⁶²

Što se tiče oporavka otočnog turizma nakon pandemije, prema panelu stručnjaka UNWTO-a, povratak globalnog turizma na razinu prije pandemije ne čini se mogućim prije 2023. Zapravo, 43% stručnjaka ne očekuje da će se to dogoditi do 2023. godine dok 41% njih očekuje povratak na razinu iz 2019. godine u 2024. godini ili kasnije. Ova projekcija dolazi u suprotnost s rastom turističkih pokazatelja prije pandemije: između 2009. i 2019. međunarodni prihodi od turizma porasli su za 54%, premašivši 44% rasta svjetskog BDP-a, što je turizam kao aktivnost učinilo zajedničkom djelatnošću globalnih ekonomija.⁶³

Postoje goleme mogućnosti da otoci iskoriste druge prilike, budući da je rad na daljinu postao stvarnost mnogih poduzeća i gospodarskih sektora. U uvjetima pandemije COVID-19 bi više od 20 posto radne snage moglo raditi na daljinu jednako učinkovito kao što bi radilo iz svojih ureda prije pandemije, što bi značilo tri do četiri puta više ljudi koji rade na daljinu nego prije pandemije.⁶⁴ Dakle, kombinacije rada na daljinu s pristupačnim troškovima života na udaljenim turističkim lokacijama bez COVID-a putem povezivanja internet vezama mogu ponuditi novo obećavajuće tržište za otoke orijentirane na turizam koji pokušavaju privući nove kupce iz regija s većom platežnom moći, koji mogu doći iz domicilne ili inozemnih zemalja.

Otoci kao što su Barbados, Antigva i Barbuda, Aruba i Kajmanski otoci već nude nove dugoročne dozvole, do 12 mjeseci, kako bi privukli strane posjetitelje koji žele preseliti svoje virtualne urede u ova idilična okruženja. I Hrvatska je unaprijedila razvoj svog otočnog turizma u tom kontekstu, privlačeći digitalne nomade posebice u otočne krajeve, ponudom nomadskih turističkih viza u trajanju od 12 mjeseci.

⁶¹ Sanjeev i Tiwari, „*Responding to the coronavirus pandemic: Emerging issues and challenges for Indian hospitality and tourism businesses*“, str. 23

⁶² Krajinović, Zdrilić i Miletić, „*Etis indicators in sustainable tourist destination-example of the island Pag*“, 12

⁶³ Ibid., 23

⁶⁴ Ibid.

Naravno, izvedivost takvih strategija ovisi o mnogim čimbenicima, uključujući udaljenost otoka, razinu razvoja, obrazovanje i obuku stanovništva te potporu nacionalne i regionalne vlade. Već postoje znakovi da je diverzifikacija koncentriranija nego ikad: španjolske nacionalne i regionalne vlade najavile su da žele potrošiti 140 milijardi eura namijenjenih Španjolskoj u okviru paketa EU-a za spašavanje od pandemije na gospodarske sektore koji će pokazati perspektivan razvoj u budućnosti, poput IT i farmaceutskog sektora, a ne na turizam- pritom regionalna vlada daje prioritet financiranju sveučilišta, kulture i poljoprivrede.⁶⁵ Usmjeravanjem sredstava na financiranje navedenih gospodarskih sektora, turizmu Španjolske tako ostaje manje dostupnih izvora iz EU fondova, čime se značajnije implicira njegoa stagnacija u budućnosti.

⁶⁵Sanjeev, G.M., Tiwari, S. (2021.), op.cit., str. 23.

2. Specifičnosti turizma na otocima Braču i Hvaru

Otoci su danas vrlo atraktivne destinacije za milijune turista. Njihov poseban zemljopisni položaj te bogatstvo prirodne i kulturne baštine čine ih jedinstvenim za posjetitelje, ali ih u isto vrijeme suočavaju s nizom izazova i ranjivosti.

Iako je pandemija COVID - 19 uvelike negativno utjecala na turizam, ovo je jedinstvena prilika za mnoge otoke da preispitaju paradigmu razvoja turizma. Brzi i spontani rast broja posjetitelja može ozbiljno opteretiti lokalne kapacitete da apsorbiraju takav rast. U isto vrijeme mora se prepoznati gospodarska važnost turizma za otoke. Turizam je često od vitalne važnosti za održivost otoka i njegova stanovništva.

U ovom poglavlju definirat će se geografsko – ekonomska obilježja otoka Brača i Hvara, njihova turistička ponuda i potražnja te uloga lokalne zajednice u njihovu turističkom razvoju. Otoci Brač i Hvar odabrani su za istraživanje jer nose titulu dva najveća dalmatinska otoka koji imaju sličnu turističku ponudu, a karakterizira ih izričita sezonalnost turizma koja uvelike utječe na njihov razvoj.

2.1. Ekonomsko – turistička obilježja otoka Brača

Otok Brač treći je najveći otok u Republici Hrvatskoj zauzimajući površinu od 395 km², a nalazi se u srednjoj Dalmaciji.⁶⁶ Nosi titulu i najvišeg otoka u Republici Hrvatskoj, a njegov najviši vrh na visini od 778 metara naziva se Vidova gora. Sa sjeverne strane okružen je Bračkim (dubine 78 metara), a s južne Hvarskim (dubine 1 metar) kanalom, dok ga od susjedne Šolte na zapadu razdvajaju ga Splitska vrata. Otok Brač star je preko sto milijuna godina, a sastavljen je od karbonatno-vapnenačkih stijena.⁶⁷

Za otok Brač karakteristična je mediteranska klima te su mu ljeta topla i sušna, a zime kratke i blage. Sjeverna obala nešto je niže temperature zbog utjecaja obližnjeg kopna, a južna je toplija radi blagodatnog utjecaja mora. S oko 2700 sunčanih sati godišnje nosi titulu člana najsunčanijeg jadranskog područja. Trajni izvori vode mogu se pronaći samo na području Bola

⁶⁶Karlič i Vučetić, *Brač- vodič otokom*, 16.

⁶⁷Island of Brač travel portal, <https://www.bracinfo.com/> (pristupljeno 11.07.2022)

jer na samom otoku nema površinskih vodenih tokova. Voda se dovodi podmorskim vodovodom iz Cetine.⁶⁸

Otok Brač može se pohvaliti bogatom povijesnom baštinom u koju pripadaju građevine, ranokršćanske crkve i palače. Upravo zbog takve heterogenosti sadržaja i dobro očuvanih spomenika često ga nazivaju i otokom kulture. Pod inicijativom građana koji su bili udruženi u Društvo za gradnju kupališta i poljepšavanja varoši Supetar, nastalo je i prvo javno kupalište koje je izgrađeno u gradu Supetru davne 1909. godine.⁶⁹ Potom se gradi i hotel Praha koji je jako pridonio promidžbi među češkim turistima. Bol je jako rano postao poznata destinacija zbog svoje posebne i iznimno lijepe plaže pod nazivom Zlatni Rat te je već 1923. godine upisao i svoje prve goste.⁷⁰ 1965. godine Bol je osvojio prvo javno priznanje za najbolje turističko mjesto na Jadranu, ali je i nakon toga još puno puta nagrađivan s jednakim uspjehom.⁷¹

U pravo vrijeme su i Supetar i Bol uvidjeli prednosti turizma i njegovu ekonomsku snagu te se radi toga s vremenom povećao broj hotela, kao i kuća za iznajmljivanje od strane domicilnog stanovništva. Što se tiče već postojećih hotela, njima se znatno podizala kvaliteta, ali je vremenom došlo i do otvaranja manjih hotela i luksuznih vila. U dogledno vrijeme apartmanska ponuda se povećava te je i nadišla sam spektar hotela.

U skladu s turizmom razvijala se i prometna infrastruktura koja je vrlo bitna za život i razvoj na otocima. Otoci imaju potrebe za boljom prometnom povezanošću sa obalom, no na većim i razvijenijim otocima je ta potreba donekle zadovoljena. Jedan od njih je Brač koji je sa kopnom povezan morskim putem, a izgrađen je i aerodrom u općini Pučišća.⁷²

Što se tiče gospodarskih obilježja otoka Brača, zastupljeni su svi gospodarski sektori. Najzastupljeniji je turizam i s njime usko povezane djelatnosti kao što su pružanje smještaja te priprema i usluživanje hrane. Isto tako, tvrtke koje se bave navedenim uslužnim djelatnostima dominiraju kada je riječ o prihodima.⁷³

Danas je turizam na otoku Braču obilježen sezonalnošću te je orijentiran na ponudu masovnog turizma, no sadrži svu potrebnu infrastrukturu, atrakcije, zanimljivosti i ostale usluge da postane otok cjelogodišnjeg turizma. Otok Brač posjeduje dobre preduvjete za razvoj specifičnih oblika turizma, kao što je sportsko-rekreacijski turizam. Također na otoku je

⁶⁸Ibid, 16

⁶⁹ Karlić i Vučetić, *Brač- vodič otokom*, 16.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid., 36.

⁷² Magaš, "Croatian Islands – Main Geographical and Geopolitical Characteristics", 9

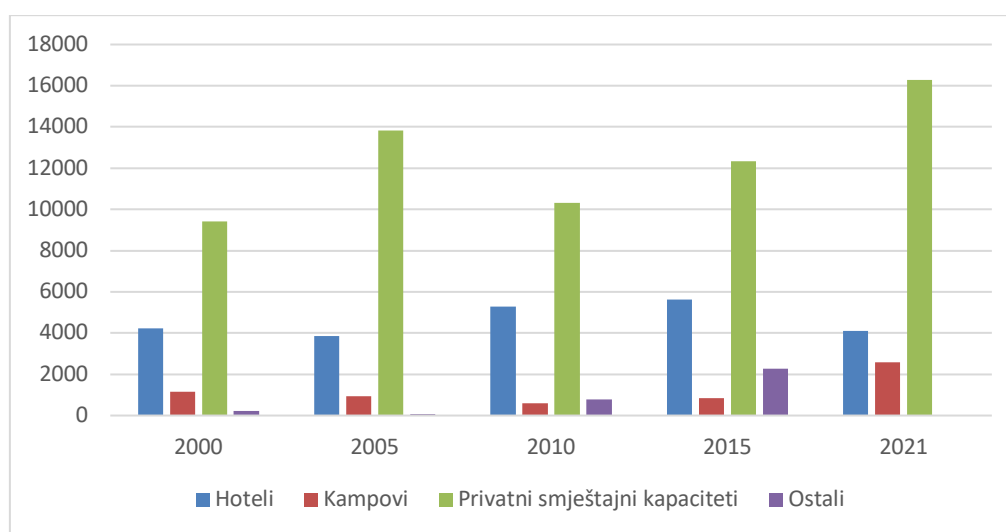
⁷³ Lokalna akcijska grupa Brač, "Lokalna razvojna strategija, Lokalne akcijske grupe Brač 2014.-2020. godine",

razvijen biciklizam, planinarenje, penjanje te naravno i ronjenje, windsurfing i kiteboarding, posebno u Bolu. Osim aktivnoga turizma na Braču se nalazi i eko-etno selo Murvica. Uz već ranije nabrojani potencijal za specifične oblike turizma, Brač ima značajan potencijal za snažniji razvoj i kulturnoga turizma.

2.1.1. Turistička ponuda i potražnja otoka Brača

U kontekstu ponude potrebno je razmotriti ponudu smještajnih kapaciteta na otoku Braču i njegove turističke atrakcije, kao i kompleksnost ugostiteljskih sadržaja. Brač kao otočna destinacija ima raznoliku ponudu prirodnih i društvenih turističkih resursa, koji se očituju ugostiteljskim i popratnim sadržajima te atrakcijama. Turistička ponuda smještajnih kapaciteta se očituje ponudom hotelskih i apartmanskih smještajnih kapaciteta te kampova.

Grafikon 1. Ponuda smještajnih kapaciteta na otoku Hvaru od 2000. – 2021. godine.

Izvor: obrada autora prema: Državni zavod za statistiku, Zagreb. „Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2000.“, Statističko izvješće 1135, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2001., Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2010., Statističko izvješće 1437, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011., „Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2015.“, Statističko izvješće 1565, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2016., Državni zavod za statistiku, Zagreb. „Smještajni kapaciteti po vrstama objekata u naseljima primorskih gradova i općina., Baza podataka.

Preostalu turističku ponudu otoka Brača čine izgrađena marina za smještajne kapacitete brodova, brojna povijesno – kulturna baština otoka te turističke agencije koje kreiraju prodajne

turističke aranžmane turistima koji dolaze na Brač. Takvu turističku ponudu čine sunce i more kao glavni turistički proizvod, brojne plaže i specifični oblici turizma, kojima su dani prioriteti u razvoju turističke ponude.

Tablica 1. Turistička ponuda otoka Brača prema prioritetima

Proizvod	Prioritet
Sunce i more	Primarni
Kruzing	Tercijarni
Jahting	Primarni
Turizam baštine	Sekundarni
Turizam događanja	Tercijarni
Kreativni turizam	Sekundarni
Vjerski turizam	Tercijarni
Turizam vina	Sekundarni
Kajak/kanu	Sekundarni
Ronjenje	Sekundarni
Planinarenje	Tercijarni
Pješačenje	Primarni
Sportski turizam	Tercijarni
Cikloturizam	Sekundarni
Ruralni turizam	Tercijarni
Poslovni turizam	Tercijarni
Zdravstveni turizam	Tercijarni
Golf turizam	Tercijarni

Izvor: Turistička zajednica SDŽ, „Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije (2017-2027) sa strateškim i operativnim planom marketinga“, 104 -105

Turističko mjesto na otoku Braču Mlina je ujedno i najpoznatija nautička luka na otoku. Uz izgrađenu ACI marinu, turisti mogu doživjeti iskustvo morskih sportova, poput ronjenja i ribolova, a ponudu unapređuje i brojnost hotelskih i apartmanskih smještajnih kapaciteta i vila. Ovdje se turistima kao morska pristaništa nude uvale Lučica i Bobovišće te za smještaj selo Ložišće. Ovdje se ističe i mjesto Postire, koja nudi pješčane plaže, kamene tradicionalne kuće za smještaj te tradicionalnu gastronomsku ponudu.

U kontekstu turističke potražnje važno je analizirati broj dolazaka i noćenja domicilnih i inozemnih turista na otok Brač. Iz godine u godinu dolazi do povećanja broja dolazaka na otok Brač. U tablici 3. su prikazani dolasci i noćenja turista na otok Brač od 2015.-2020. godine.

Tablica 2. Dolasci turista na otok Brač od 2015.-2020. godine (u 000)

Godina	Broj dolazaka	Broj noćenja
2015.	203,2	1.397,9
2016.	243,1	1.699,5
2017.	248,5	1.697,3
2018.	244,5	1.614,4
2019.	144,0	998,8
2020.	105,0	740,0

Izvor: obrada autora prema podacima na stranici Državni zavod za statistiku- <https://dzs.gov.hr/> (pristupljeno 25.05.2022.)

Kao što je možemo vidjeti u tablici 3., u 2019. i 2020. godini dolazi do smanjenja broja dolazaka turista na otok. U 2019. godini Brač bilježi pad broja dolazaka za više od 100.000 zbog smanjenog dolaska inozemnih turista, a uslijed pandemije virusa 2020. godine COVID-19 taj trend nastavlja padati. Što se tiče noćenja, također je vidljiv rast do 2018. godine, potom u 2019. dolazi do pada za 41% dolazaka i 39% noćenja. U 2020. godini nastavlja se trend smanjenja dolazaka i noćenja broja turista, i to za 28% manje dolazaka i 26% manje noćenja.

Turistički promet 2020. godine je po specifičan zbog situacije u svijetu s Covid pandemijom, indeks je na razini Hrvatske bio za 64% manji u dolascima, te 55% u noćenjima.

Tablica 3. Dolasci turista na otok Brač tijekom 2020. godine po mjestima

Destinacije	Dolasci 2020. godine			Indeksi 20/19		
	Domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
UKUPNO	25 518	80 018	105 536	93	33	39
Bol	7 816	28 306	36 122	74	28	32
Milna	2 727	7 503	10 230	161	37	46
Nerežišća	167	913	1 080	112	67	72
Postira	2 557	5 392	7 949	80	36	43
Pučišća	562	2 042	2 604	92	44	49
Selca	670	5 870	6 540	96	47	50
Supetar	9 607	24 005	33 612	108	33	41
Sutivan	1 412	5 987	7 399	92	42	47

Izvor: obrada autora prema Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (2021.): „Statistička analiza turističkog prometa 2020.“, Split: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, str. 6.

Kao što je vidljivo u tablici 4. najveći udio dolazaka na otok Brač u 2020. godini sačinjavaju strani turisti dok ostatak čine domaći turisti. Najviše dolazaka zabilježeno je na Bolu, potom slijedi Supetar te Milna i Sutivan.

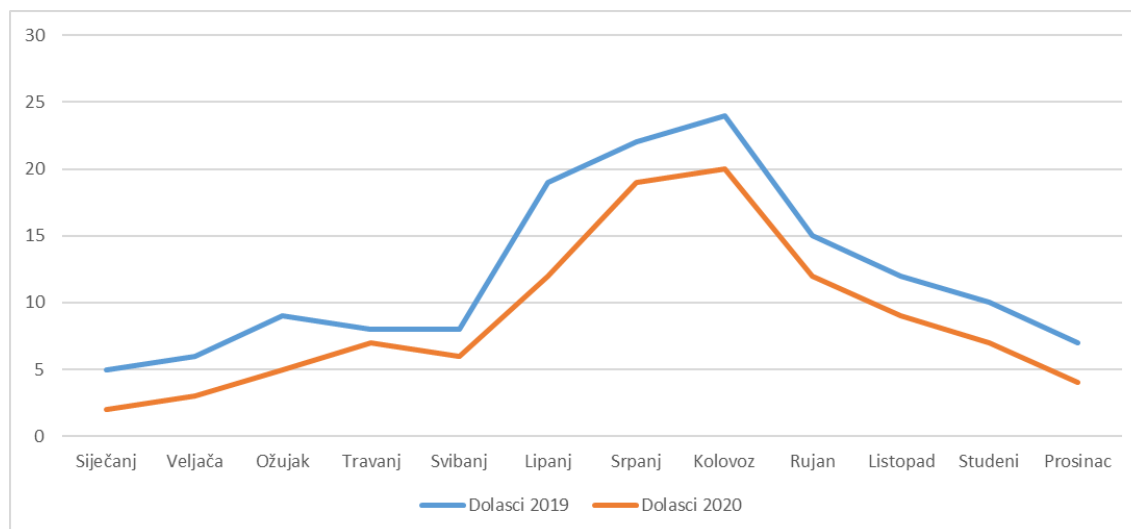
Tablica 4. Struktura noćenja turista na otoku Braču tokom 2020. godine

Destinacije	Noćenja 2020. godine			Indeksi 20/19		
	Domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
UKUPNO	147 131	609 872	757 003	112	38	44
Bol	39 159	185 331	224 490	90	33	37
Milna	17 416	59 912	77 328	190	40	49
Nerežišća	765	7 936	8 701	76	74	75
Postira	16 784	50 835	67 619	91	44	50
Pučišća	3 898	15 077	18 975	96	49	54
Selca	5 244	52 102	57 346	101	51	54
Supetar	53 326	186 247	239 573	131	37	44
Sutivan	10 539	52 432	62 971	105	48	52

Izvor: obrada autora prema Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (2021.): „Statistička analiza turističkog prometa 2020.“, Split: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, str. 7.

Kao što je vidljivo u tablici 5., u 2020. godini je na otoku Braču zabilježeno 609 872 noćenja stranih te 147 131 noćenja domaćih turista. Najviše noćenja zabilježeno je u Supetru, potom slijedi Bol, Postira te Sutivan.

Grafikon 2. Analiza dolazaka na otok Brač u 2019. i 2020. godini po mjesecima (000)

Izvor: izrada autorice prema podacima TZ Splitsko-dalmatinske županije

Iz grafikona 1. razvidno je kako broj dolazaka na otok Brač u obje promatrane godine po mjesecima obilježava izrazita sezonalnost. Tako je broj dolazaka dominantan i raste od svibnja do listopada, a van sezone dolazi do naglog opadanja broja dolazaka u obje promatrane godine. Broj dolazaka je u 2020. godini bio manji nego 2019. zbog pandemije, ali su trendovi kretanja po mjesecima zadržali sezonalnost.

2.1.2. Lokalna zajednica otoka Brača

Brojne migracije ostavile su snažne posljedice na demografsku strukturu otoka. I dok su se one sadašnje ogledale u značajnom smanjenju broja stanovnika, dugoročne su se odrazile u padu stope nataliteta zbog odlaska najvitalnijeg stanovništva. Nadalje, nakon Drugoga svjetskog rata prekojadranska emigracija gubi ekonomsku i društvenu opravdanost jer procesima industrijalizacije i urbanizacije jačaju i naši priobalni gradovi, koji krajem pedesetih postaju središnja odredišta mladih Bračana. Prekomorske emigracije nisu potpuno prekinute, no odvijaju se uvelike smanjenom jačinom, i to uglavnom prema Australiji i Novom Zelandu. Između 1948. i 1961. godine dolazi do smirivanja i stagniranja broja iseljenika i održava se na nešto više od 14.000 stanovnika.⁷⁴

U tablici 6. je prikazano kretanje broja stanovnika otoka Brača 1948. – 2011. po naseljima.

Tablica 5. Kretanje broja stanovnika otoka Brača 1948. – 2011. po naseljima

Naselje	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Bobovišća	166	137	102	75	52	62	71	65
Bol	1 070	1 026	951	1 021	1 076	1 478	1 647	1 609
Dol	435	443	428	330	227	208	178	130
Donji Humac	442	428	372	256	196	210	166	157
Dračevica	247	236	188	138	84	103	96	89
Gornji Humac	376	392	381	323	281	324	276	271
Ložišća	541	497	437	285	190	181	167	139
Milna	1 212	1 213	1 221	1 056	860	875	862	830
Mirca	443	475	415	340	300	298	306	321
Murvica	109	117	115	80	37	29	14	21

⁷⁴Nakićen i Čuka, „Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju“, 319.

Nerežišća	926	848	790	711	721	700	606	616
Novo Selo	295	304	290	251	206	205	179	152
Postira	1 152	1 170	1 330	1 302	1 238	1 287	1 375	1 429
Povlja	631	622	556	481	390	393	364	332
Pražnice	498	523	522	443	410	363	346	371
Pučišća	1 587	1 684	1 663	1 588	1 706	1 706	1 602	1 529
Selca	1 264	1 266	1 232	1 135	1 081	1 117	952	846
Splitska	279	272	275	251	224	252	381	368
Sumartin	575	586	522	445	544	618	482	474
Supetar	1 303	1 384	1 422	1 486	2 060	2 568	3 016	3 213
Sutivan	713	704	641	584	601	641	759	822
Škrip	400	376	374	312	231	206	186	172
UKUPNO	14 664	14 703	14 227	12 893	12 715	13 824	14 031	13 956

Izvor: obrada autora prema Nakićen i Čuka, „Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju“, 319.

Kao što je vidljivo u tablici 6. od 1948. godine do 2011. godine došlo je do smanjenja ukupnog broja stanovnika otoka Brača. Naselje sa najviše stanovnika je Supetar, potom slijedi Bol, Pučišća te Postira.

Tablica 6. SWOT analiza turizma otoka Brača

Strengths (SNAGE)	Weaknesses (SLABOSTI)
<ul style="list-style-type: none"> • Jedan od najvećih dalmatinskih otoka • Atraktivnost bračkih plaža i prepoznatljivost u svijetu • Ljubazno lokalno stanovništvo • Trendovi rasta turističkih pokazatelja • Razvijeni prirodni i društveni turistički resursi • Snažan kontingent ciljane skupine turista • Prepoznatljiv turistički proizvod • Blizina mora • Povoljna geografska lokacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Slaba prepoznatljivost otoka Brača na europskim turističkim tržištima • Sezonalnost turizma • Blizina konkurencije - druge otočne destinacije • Malo županijsko i nacionalno turističko tržište • Slabija posjećenost Brača u pred i post sezoni • Slabe investicije u istraživanje i razvoj novih turističkih proizvoda

Opportunities (PRILIKE)	Threats (PRIJETNJE)
<ul style="list-style-type: none"> • Snažno brendiranje Brača kao turističke destinacije na međunarodnim emitivnim tržištima • Investicije; • Povećanje tržišnog udjela • Uvođenje novih vrsta proizvoda; 	<ul style="list-style-type: none"> • Superiornost na turističkom tržištu; • Neuspjeh pojedinih turističkih atrakcija • Negativni utjecaji s globalnih tržišta (COVID – 19) • Stagnacija turističke sezone • Ograničenost u ponudi proizvoda • Gubitak tržišnog udjela; • Nepovoljna gospodarska situacija, recesija i kriza • Nepovoljne promjene u potrebama i zahtjevima turista

Izvor: izrada autorice

Zaključno se može reći kako je ponuda turističkih sadržaja na Braču prihvatljiva, ali je istu potrebno unaprijediti u kontekstu razvoja turističkih atrakcija koje bi bile specifične u odnosu na druge otočne destinacije. Broj dolazaka i noćenja zahtijeva strategije poticanja privlačenja većeg broja turista izvan sezone. Brač ima značajne turističke razvojne potencijale koje je moguće eksploatirati u smislu pozitivnih razvojnih turističkih perspektiva.

2.2. Ekonomsko – turistička obilježja otoka Hvara

Sa svojom dužinom od 68,2km, Hvar nosi titulu najdužeg otoka u Hrvatskoj. Nalazi se u srednjoj Dalmaciji, a s obzirom na površinu od 299,6 km², zauzeo je četvrto mjesto po veličini otoka u Jadranskom moru. Također, u vrhu ljestvice je te zauzima treće mjesto po visini sa svojim vrhom sv. Nikola visine od 628m. Širinom od 10,5 km na zapadnom dijelu otoka, razvidno je da je robusniji nego na istočnom dijelu.⁷⁵

Otok Hvar pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji (Republika Hrvatska) te po popisu stanovništva iz 2011. godine, zabilježeno je 11 077 stanovnika. Administrativno se sastoji od četiri segmenta, a čine ga grad Hvar i grad Stari Grad na zapadu te općine Jelsa i Sućuraj na istoku

Kada se govori o prometnoj povezanosti otoka Hvara sa kopnom i drugim otocima, može se pohvaliti brojnim trajektnim i katamaranskim linijama. Najznačajnije za mjesno stanovništvo su trajektne linije koje prometuju cijele godine na relacijama Split – Stari grad te Drivenik – Sućuraj, te katamaranske linije Split – Hvar – Korčula i Split – Bol – Jelsa. Za vrijeme turističke sezone u Hvar pristaju i trajekti iz Italije, kao i trajekt koji plovi dužinom cijele obale od Rijeke

⁷⁵Sućuraj, Island Hvar, <http://www.sucuraj.com/hr/hvar> (pristupljeno 20.02.2022.)

sve do Dubrovnika. Uz glavnu hvarsku cestu, državnu D116 Hvar-Sučuraj koja se proteže 77 km dužinom cijelog otoka, nalaze se i druge lokalne ceste. Na otoku su izgrađene i četiri benzinske postaje od kojih su dvije u Jelsi namijenjene za opskrbu cestovnih vozila, dok postaja u Hvaru opskrbljuje i plovila. Četvrta se nalazi se u Vrboskoj i pruža usluge samo plovilima. Najbitnije luke na otoku su u Hvaru, Starom Gradu, Sućuraju, Jelsi i Vrboskoj. a nautičarima su na raspolaganju i dvije marine koje su locirane u Vrboskoj i na Palmižani. Otok ima i malenu sportsku zrakoplovnu luku smještenu u starogradskom polju.

Gledajući u daleku prošlost otoka, mještani su se većinom bavili ribarstvom i poljoprivredom, a tek sredinom 19. stoljeća dolazi do organiziranog turizma od kojeg danas veliki broj lokalnih građana uprihođuje. Zbog blagodati sunčanih dana te očuvane i čiste prirode, poljoprivredni produkti s otoka Hvara se mogu prepoznati po visokoj razini kvalitete od kojih se najviše ističu maslinovo i lavandino ulje. Zdrava domaća hrana je temelj lokalne kuhinja otoka Hvara, a najviše se bazira na svježoj ribi i maslinovom ulju. Turistima je otok Hvar atraktivan zbog kristalno čistog mora, mnogih živopisnih uvala i plaža, očuvane prirode i ugodne klime, povijesne baštine, gastronomske ponude, interaktivnih sadržaja, brojnih izvrsnih smještajnih kapaciteta, srdačnih domaćina te ugodne i ležerne atmosfere koja vlada na cijelom otoku.⁷⁶

Nadalje, grad Hvar je prostorno najveće mjesto na istoimenom otoku te ujedno i središte njegovih turističkih, gospodarskih i administrativnih zadataka. Posebno ga ističe kulturno – povijesna baština, zabavni i gastronomski sadržaji te prekrasne plaže na Paklenim otocima, grupi malenih razvedenih otoka koji se nalaze jugozapadno od grada.

Neki od najimpresivnijih lokaliteta grada Hvara jesu katedrala sv. Stjepana iz 16. st. i njen trg koji nosi titulu najvećeg na jadranskim otocima te tvrđava Fortica izgrađena početkom 16. st. na uzvišenju iznad grada. Nadalje, arsenal koji je izgrađen u 13. st. i kazalište u njemu iz 17. st. koje pripada grupi najstarijih u Europi, a isto tako je najstarije javno kazalište u svijetu. Hvar se ističe i po tome što su dvije njegove znamenitosti uvrštene na UNESCOV popis kulturne baštine, a to su procesija „Za križen" koja je prepoznatljiva za centralni dio otoka i hvarska čipka od agave koju izrađuju redovnice Benediktinskog samostana u Hvaru. Izuzev gore navedenih znamenitosti, grad Hvar je dopadljiv i radi uskih kamenih uličica koje se

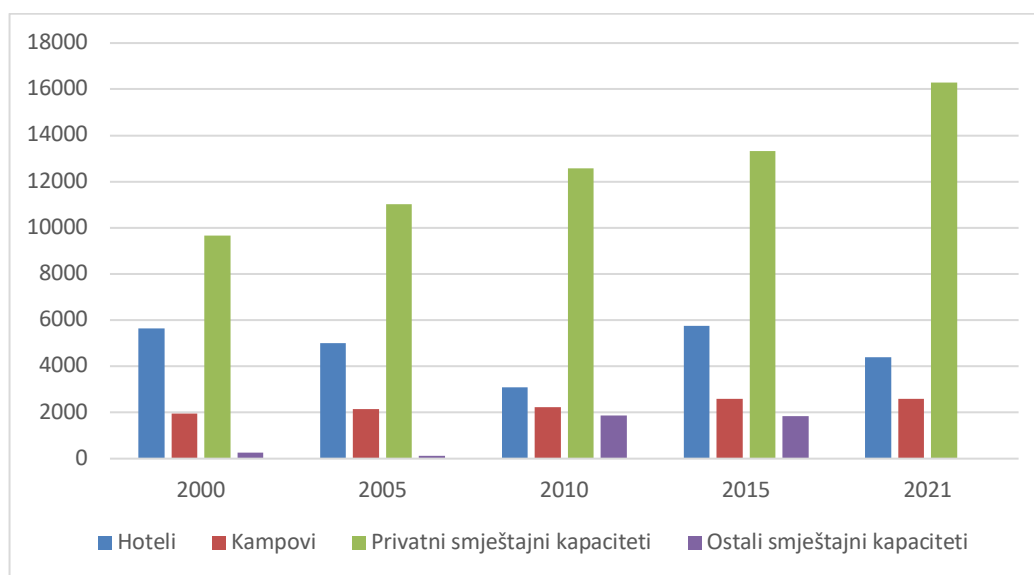
⁷⁶ Ibid.

nazivaju kale. Prolazak kalama nudi mogućnost da se поближе doživi jedinstvenost dalmatinske arhitekture. Šetnja kroz kale se može iskusiti i u Starom Gradu i Jelsi.⁷⁷

2.2.1. Turistička ponuda i potražnja otoka Hvara

Većina smještajnih kapaciteta na otoku Hvaru se nalazi u privatnom vlasništvu, gdje je udio privatni smještaja u ukupnim kapacitetima veći od 50%.⁷⁸ S rastom masovnog turizma na Hvaru raste broj kampova u turističkoj ponudi, gdje dominiraju naturistički kampovi i kampovi kupališnog turizma. Broj hotela ima najmanji udio u smještajnim kapacitetima otoka Hvara te nije rastao posljednja dva desetljeća.

Grafikon 3. Ponuda smještajnih kapaciteta na otoku Hvaru od 2000. – 2021. godine

Izvor: obrada autora prema: Državni zavod za statistiku, Zagreb. „Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2000.“, Statističko izvješće 1135, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2001., Turizam u primBaorskim gradovima i općinama u 2010., Statističko izvješće 1437, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011., „Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2015.“, Statističko izvješće 1565, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2016., Državni zavod za statistiku, Zagreb. „Smještajni kapaciteti po vrstama objekata u naseljima primorskih gradova i općina., Baza podataka.

Glavninu turističke ponude otoka Hvara obilježava kupališni turizam, gdje su na otoku prisutne brojne pješčane plaže, koje nude univerzalan ljetni proizvod sunca i mora. To pogoduje

⁷⁷Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, op.cit., str. 5.

⁷⁸ Ibid.

razvoju otoka Hvara kao ljetne destinacije, ali mu je nedostatak izražena sezonalnost, a najvećim brojem dolazaka tijekom srpnja i kolovoza. Velik dio obale otoka Hvara uređen je izgrađenom turističkom infrastrukturom, koja uključuje pristanište i vezove, brojne restorane i kafiće, te ponudu najma brodova, kajaka i štandove s opremom za kupanje. Na otoku Hvaru se razvio kulturni, nautički, biciklistički te kamping turizam. Hvar je orijentiran na razvoj, osim ljetnog, i kulturnog turizma zbog svoje brojne kulturno – povijesne baštine.

Iz godine u godinu dolazi do povećanja broja dolazaka na otok Hvar. U tablici 8. su prikazani dolasci turista na otok Hvar od 2015.-2020. godine.

Tablica 7. Dolasci turista na otok Hvar od 2015.-2020. godine (u 000)

Godina	Broj dolazaka	Broj noćenja
2015.	253,4	1.320,4
2016.	280,4	1.469,1
2017.	312,6	1.517,9
2018.	330,9	1.602,3
2019.	331	1.619
2020.	105	728

Izvor: obrada autora prema podacima na stranici Državni zavod za statistiku- <https://dzs.gov.hr/> (pristupljeno 25.05.2022.)

U analiziranom periodu je vidljivo povećanje dolazaka turista, no u 2020. godini je zabilježen najmanji broj dolazaka.

U tablici 9. prikazana je struktura dolazaka turista na otok Hvar tijekom 2020. godine. Vidljivo je da su u 2020. godini najveći broj dolazaka ostvarili strani turisti, potom slijede domaći turisti. Najviše dolazaka zabilježeno je u Hvaru, potom slijedi Jelsa, Stari Grad te Vrbovska i Sućuraj. Također u analiziranom periodu raste broj noćenja do 2019. godine – broj dolazaka raste za 1% u odnosu na 2018. godinu, a broj noćenja za 10%. U 2020. godini zabilježeno je samo 728 000 noćenja.

Tablica 8. Struktura dolazaka turista na otok Hvar tijekom 2020. godine

Destinacije	Dolasci 2020. godine			Indeksi 20/19		
	Domaći	strani	Ukupno	domaći	strani	Ukupno
UKUPNO	20 998	87 155	108 143	93	28	33
Hvar	10 047	39 927	49 974	82	48	51
Jelsa	4 843	27 534	32 377	82	48	51

Stari Grad	4 066	7 596	11 662	72	26	33
Sućuraj	500	4 786	5 286	85	61	63
Vrbovska	1 532	7 312	8 844	123	49	55

Izvor: obrada autora prema Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (2021.): „Statistička analiza turističkog prometa 2020.“, Split: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, str. 6.

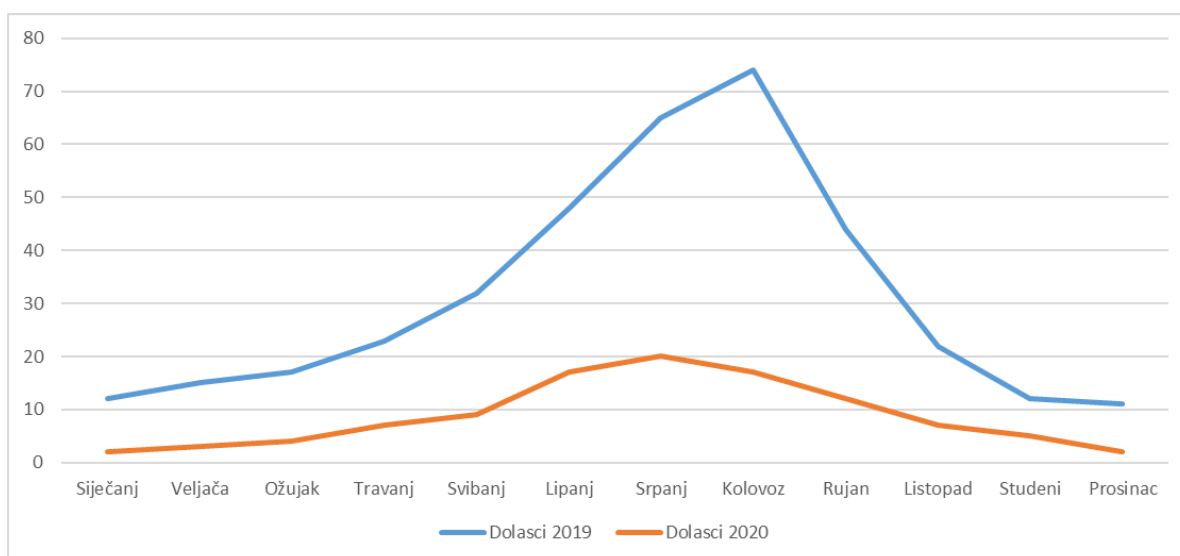
Tablica 9. Noćenja turista na otoku Hvaru tijekom 2020. godine

Destinacije	Noćenja 2020. godine			Indeksi 20/19		
	Domaći	strani	Ukupno	domaći	strani	Ukupno
UKUPNO	130 539	632 579	763 172	108	43	48
Hvar	49 150	215 358	264 508	145	32	37
Jelsa	35 842	247 292	283 134	104	59	63
Stari Grad	29 168	61 254	90 422	78	32	40
Sućuraj	4 504	43 803	48 307	91	68	70
Vrbovska	11 929	64 872	76 801	113	55	60

Izvor: obrada autora prema Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (2021.): „Statistička analiza turističkog prometa 2020.“, Split: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, str. 7.

Kao što je prikazano u tablici 10. u analiziranom periodu ostvareno je ukupno 763 172 noćenja. Od toga su domaći turisti ostvarili 130 539 noćenja dok su strani turisti ostvarili 632 579 noćenja. Najviše noćenja ostvareno je u Jelsi, a potom slijedi Hvar, Stari Grad, Vrbovska te Sućuraj.

Grafikon 4. Analiza dolazaka na otok Hvar u 2019. i 2020. godini po mjesecima (000)

Izvor: izrada autorice prema podacima TZ Splitsko-dalmatinske županije

Iz grafikona 3. razvidno je kako broj dolazaka na otok Hvar u obje promatrane godine po mjesecima obilježava izrazita sezonalnost. Tako je broj dolazaka dominantan i raste od svibnja do listopada, a van sezone dolazi do naglog opadanja broja dolazaka u obje promatrane godine. Broj dolazaka je u 2020. godini bio manji nego 2019. zbog pandemije, ali su trendovi kretanja po mjesecima zadržali sezonalnost.

2.2.2. Lokalna zajednica otoka Hvara

Značajan rast stanovništva u Hrvatskoj aktivan je do 1991. godine, kako na državnom nivou, tako i na nivou Splitsko-dalmatinske županije. Od osnivanja nezavisne Republike Hrvatske prisutan je trend smanjenja kretanja stanovništva na području cijele države i na području Splitsko-dalmatinske županije, dok je na području Grada Hvara prisutan uzlazni trend.⁷⁹

Tablica 10. Broj stanovnika po naseljima na otoku Hvaru

Naselje	Broj stanovnika
Hvar	3771
Brusje	194
Sveta Nedilja	131
Milna	104
Jagodna	30
Zaraće	14
Velo Grablje	7)

Izvor: Sućuraj, dostupno na <http://www.sucuraj.com/hr/hvar> (pristupljeno 20.02.2022.)

U odnosu na prijašnji broj stanovnika iz 2001. godine, broj mještana otoka Hvara se u 2011. povećao za 0,25%. Gledajući sve gradove i općine na otoku, jedino je grad Hvar imao pozitivan trend rasta broja stanovnika od prethodnog popisa iz 2001. (2,87), a kod ostalih gradova i općina (Stari Grad, Jelsa i Sućuraj) uočen je negativan trend rasta pri kojemu je to smanjivanje bilo prilično neravnomjerno (od -4,92 % u Sućuraju do -0,97 % u Jelsi). Ključnim faktorima rasta

⁷⁹ Grad Hvar, „Izvješće o stanju u prostoru grada Hvara 2015-2019“, <http://www.hvar.hr/portal/izvjesce-o-stanju-u-prostoru-garda-hvara-2007-2014/> (pristupljeno 02/07/2022)

broja stanovnika u Gradu Hvaru smatraju se natalitet, dostupnost radnih mjesta i razvitak turizma.⁸⁰

Na otoku Hvaru najveći broj stanovnika zabilježen je 1900. godine (18.091) neposredno prije velikih emigracija sa otoka. Do narednog vala iseljavanja došlo je ubrzo nakon Drugog svjetskog rata (12.611)⁸¹ kada su otočani najviše odseljavali na obližnje kopno, ali uočljive su bile i selidbe u prekomorske države. S obzirom na navedeno, otok Hvar ima negativan prirodni prirast već više od 100 godina koji bi ubrzo mogao uzrokovati negativne socijalne posljedice te otvoriti rasprave vezane za kvalitetu života starijih osoba na otoku. Naime, sadašnje stanje je takvo da se na otoku nije osigurao niti jedan dom za starije i nemoćne osobe, a već 23% mještana na otoku su umirovljenici.⁸²

Kada se govori o kvaliteti života i drugih generacija mještana na otoku tokom cijele godine, ista nije na razini sa suvremenim standardima. U fokus se stavlja problem nedostatka kulturnih i društvenih sadržaja za mlade i djecu te nedostatak radnih mjesta tokom cijele godine što dovodi do iseljavanja mladih generacija sa otoka nakon njihovog obrazovanja.

Grad Hvar je također imao najveći broj stanovnika 1900. godine (4.104), nakon čega se broj stanovnika smanjivao sve do 1961. zbog iseljavanja mještana na kopno i druge otoke. Od toga perioda pa sve do 2011., Hvar ima kontinuirani prirast stanovništva te je 2011. godine imao 4.251 stanovnika.⁸³

Pokazatelji rasta stanovništva nisu bili identični za sva naselja na otoku Hvaru. Najviše ih je zabilježio Stari Grad, gdje je sa svega 1.906 stanovnika praktički za pola manji od grada Hvara (3.672). Usuprot njima, Jelsa je imala negativan trend rasta stanovnika sve do 1961. godine, ali umjerenije nego ostala naselja. Jelsa je, prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, sa brojem stanovnika od 1.798 imala najveći broj mještana ikada u povijesti. Sa druge strane, Sućuraj nije mogao zadržati svoje žitelje, pa se broj stanovnika spustio na 387, dok je naselje Bogomolje, koje je iste veličine već više od 100 godina, ostalo samo sa 98 stanovnika. je drugo mjesto u istoj općini palo na Sućuraj, nije uspio sačuvati stanovništvo nego je prepolovljen na svega 387 stanovnika, a Bogomolje, drugo mjesto u istoj općini koje je prije stotinu godina bilo jednake veličine danas ima samo 98 stanovnika. Upravo to je dokaz koji ukazuje na dva

⁸⁰Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (2021.), op.cit., str. 53.

⁸¹ Ibid.

⁸²Ibid., str. 54.

⁸³Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije (2021.), op.cit., str. 55.

temeljna nesrazmjera u demografskim karakteristikama, odnos istoka i zapada te odnos obale i unutrašnjosti.⁸⁴

Tablica 11. SWOT analiza turizma otoka Hvara

<p>Strengths (SNAGE)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jedan od najvećih dalmatinskih otoka • Atraktivnost općina i gradova na Hvaru kao malih destinacija • Ljubazno lokalno stanovništvo • Trendovi rasta turističkih pokazatelja • Ulaganje u obalnu turističku infrastrukturu (vezovi, pristupačnost obale) • Razvoj ljetnog oblika turizma i ponuda sunca i mora kao turističkog proizvoda • Blizina mora • Povoljna geografska lokacija 	<p>Weaknesses (SLABOSTI)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Slaba prepoznatljivost otoka Brača na europskim turističkim tržištima • Sezonalnost turizma • Blizina konkurencije - druge otočne destinacije • Malo županijsko i nacionalno turističko tržište • Slabija posjećenost Hvara u pred i post sezoni • Slabe investicije u istraživanje i razvoj novih turističkih proizvoda
<p>Opportunities (PRILIKE)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napori Turističke zajednice Hvara u brendiranju otoka • Investicije u turističku infrastrukturu; • Povećanje tržišnog udjela • Uvođenje novih vrsta proizvoda; 	<p>Threats (PRIJETNJE)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Superiornost na turističkom tržištu; • Neuspjeh pojedinih turističkih atrakcija • Negativni utjecaji s globalnih tržišta (COVID – 19) • Stagnacija turističke sezone • Ograničenost u ponudi proizvoda • Gubitak tržišnog udjela; • Otežavajuća gospodarska situacija, recesija i kriza • Otežavajuće promjene u potrebama i željama turista

Izvor: izrada autorice

Usporedbom ekonomskih i turističkih obilježja otoka, razvidno je da je Brač prema stanju turističke ponude i potražnje razvijenija otočna destinacija. Također je prema broju lokalnog stanovništva i naselja veći. Oba otoka bilježe izrazitu sezonalnost turizma i stagnirajuće razvojne perspektive. Stoga je iste potrebno obuhvatiti učinkovitim strategijama razvoja koje bi doprinijele rastu njihovih turističkih pokazatelja, uz podršku lokalne zajednice.

⁸⁴Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, op.cit., str. 55.

3. Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije - stavovi lokalnog stanovništva

Istraživanje o ulozi lokalne zajednice uključivalo je stanovnike Brača i Hvara. Online istraživanje je provedeno u vremenu od 30.03.2022. godine do 30.05.2022. Upitnik se distribuirao putem društvenih mreža (Facebook i Instagram), e-maila te putem aplikacija Whatsapp i Viber. Ispitanici su svojevolumno pristupili istraživanju, a istraživanje je bilo anonimno. Kao glavno ograničenje navodi se da je provedeno istraživanje nedovoljno opsežno da bi se dobili kvalitetni podaci. Također je jedno od ograničenja kratak period provođenja istraživanja te mali uzorak populacije. Naime, u konačnici je prikupljeno svega 133 pravilno popunjenih upitnika. Nadalje, jedno od ograničenja leži i u činjenici da je teže doći do podataka od strane umirovljenika obzirom da se internetom koriste pretežito mlađi ljudi. Istraživanjem je bilo potrebno utvrditi i analizirati ulogu lokalne zajednice u turizmu otoka Brača i Hvara. Za analizu prikupljenih podataka, koristile su se tehnike deskriptivne statistike.

Upitniku je pristupilo 155 ispitanika, no kako se 22 ispitanika izjasnilo da ne živi na otoku, u analiza podataka uključivala je 133 ispitanika od čega je 48,9% bilo s Brača i 51,1% s Hvara.

Tablica 12. Socio – demografski podaci ispitanika (N = 133)

SOCIO DEMOGRAFSKI PODACI		BROJ ISPITANIKA		%
Spol	Ženski	87	65,4%	
	Muški	46	34,6%	
Životna dob	16-25	13	9,8%	
	26-35	29	21,8%	
	36-45	36	27,1%	
	46-60	45	33,8%	
	Više od 60	10	7,5%	
Stručna sprema	SSS i niže	54	40,6%	
	VŠS	24	18%	
	VSS	39	29,3%	
	Magisterij	16	12%	
	Doktorat	0	0%	

Radni odnos ispitanika	Student/ica	11	8,3%
	Zaposlen/a	98	73,7%
	Nezaposlen/a	9	6,8%
	Umirovljenik/ica	10	7,2%
	Ostalo	5	3,8%
Obiteljski status	Samac	21	15,8%
	U vezi	23	17,3%
	U braku	82	61,7%
	Razveden/a	3	2,3%
	Umirovljenik/ca	4	3%
Vrijeme stanovanja na otoku	Do jedne godine	8	6%
	2-3 godine	10	7,6%
	4-5 godina	10	7,6%
	6-7 godina	10	7,6%
	8-10 godina	7	5,3%
	Više od 10 godina	88	66,2%
Ostvaruju li ispitanici prihode od turizma	Da, sve prihode	18	13,5%
	Veći dio	35	26,3%
	Manji dio	33	24,8%
	Ponekad	20	15%
	Ne ostvarujem	27	20,3%

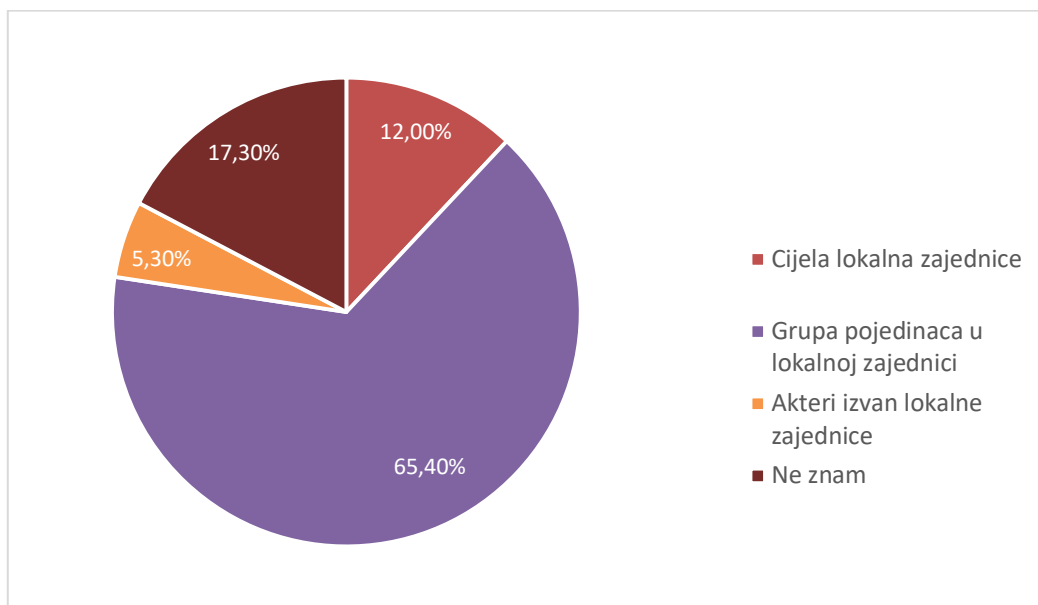
Izvor: obrada autorice

Prema prikupljenim podacima možemo vidjeti da je od ukupno 133 ispitanika istraživanju pristupilo 87 žena (65,4%) i 46 muškaraca (34,6%). U anketi je sudjelovalo 45 (33,8%) ispitanika dobne skupine od 46-60 godina, potom slijede ispitanici dobne skupine od 36-45 godina (27,1%) te 26-35 godina (21,8%). Najmanje ispitanika pripada dobnoj skupini starijoj od 60 godina (7,5%). Što se tiče stručne spreme, dominiraju ispitanici sa SSS i niže (40,6%), potom slijede ispitanici koji imaju VSS (29,3%) te ispitanici sa VŠS (18%). Od osoba koje su sudjelovale u istraživanju 73,7% je u radnom odnosu, potom slijede studenti te ostali ispitanici. Prema obiteljskom statusu 61,7% ispitanika je u braku, potom slijede ispitanici koji su u vezi te koji su samci. Najmanje ispitanika je razvedeno. Najveći broj ispitanika živi na otoku više od 10 godina (66,2%), potom slijede ispitanici koji na otoku žive od 2-7 godina (7,5%). Najmanje ispitanika živi na otoku 8-10 godina (5,3%). Kada je riječ o prihodima od turizma, 26,3% ispitanika ostvaruje veći dio prihoda od turizma, potom slijede ispitanici koji ostvaruju

manji dio (24,8%) te ne ostvaruju prihode od turizma (20,3%). 15% ispitanika ponekad ostvaruje prihode od turizma.

Što se tiče odgovornosti o donošenju odluka u lokalnoj zajednici ispitanici smatraju da je za to zadužena grupa pojedinaca u lokalnoj zajednici (65,4%), potom slijede ispitanici koji ne znaju tko je odgovoran te ispitanici koji smatraju da je odgovorna cijela lokalna zajednica (12 %).

Grafikon 5. Odgovornost za donošenja odluka u lokalnoj zajednici

Izvor: Rezultati istraživanja

U nastavku rada slijede pitanja kojima su ispitani stavovi ispitanika prema donošenju odluka u zajednici, uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije, turistička djelatnost otočne destinacije. Veći dio tvrdnja je preuzeto iz upitnika koji se koristio u istraživanju kojeg je provodio Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.⁸⁵ Obje grupe pitanja ispitane su Likertovom skalom od pet stupnjeva gdje su ispitanici trebali ocijeniti svoje (ne)slaganje s navedenim tvrdnjama gdje su vrijednosti iskazane kao:

- 1 – u potpunosti se ne slažem
- 2 – ne slažem se
- 3 – niti se slažem niti se ne slažem
- 4 – slažem se

⁸⁵ Holjevac Avelini i Marković, ur „ Anketni upitnik za stanovništvo“, 264-266

- 5 – u potpunosti se slažem.

U tablici 13. prikazan je stav ispitanika prema donošenju odluka koje se odnose na razvoj turizma na otoku prikazan kroz aritmetičku sredinu (M) i standardnu devijaciju (SD).

Tablica 13. Stav ispitanika prema donošenju odluka u zajednici

Važnost pojedinih dionika i načina donošenja odluka koje se odnose na razvoj turizma na Vašem otoku.	Ukupno (N=133)		Brač (N= 63)		Hvar (N= 70)		Jaz (M Brač – M Hvar)
	M	SD	M	SD	M	SD	
Gradski referendumi	3,20	1,37	0,72	0,51	2,48	0,86	-1,76
Izabrani predstavnici iz redova lokalne zajednice koji sudjeluju u radu upravljačkih tijela	3,27	1,28	0,75	0,57	2,52	0,71	-1,77
Povremene neformalne tribine i radionice na kojim zainteresirani građani iznose svoje stavove i prijedloge, a relevantna gradska tijela ih bilježe i uvažavaju	3,52	1,37	0,97	0,51	2,55	0,86	-1,58
On-line platforme na gradskim službenim mrežnim stranicama na kojima građani ostavljaju vlastite prijedloge.	3,37	1,41	0,89	0,62	2,48	0,79	-1,59

Napomena: Odgovori se kreću od 1 – izrazito nevažno do 5 – izrazito važno.

Izvor: rezultati istraživanja

Na temelju dobivenih rezultata prikazanih u tablici 13. može se vidjeti da ispitanici smatraju da su za donošenje odluka najvažnije on-line platforme na gradskim službenim mrežnim stranicama na kojima građani ostavljaju vlastite prijedloge (M=3,37, SD=1,41). Potom slijede povremene neformalne tribine i radionice na kojim zainteresirani građani iznose svoje stavove i prijedloge, a relevantna gradska tijela ih bilježe i uvažavaju (M=3,52 SD=1,37). Razlike jaza aritmetičkih sredina u stavu ispitanika u svezi donošenja odluka u lokalnim zajednicama otoka prikazuju da manji značaj u svezi donošenja odluka u lokalnim zajednicama imaju ispitanici otoka Brača.

Tablica 14. Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije

TVRDNJA	M	SD
Lokalna zajednica ima ključnu ulogu u kreiranju turističke ponude otoka.	3,54	1,38
Važno je educiranje lokalne zajednice u raznim vještinama i znanjima potrebnim za obavljanje poslova u turizmu.	4,04	1,08
Lokalna zajednica ima velik utjecaj na kreiranje imidža cjelokupne turističke destinacije prema domaćim turistima.	3,77	1,22
Lokalna zajednica ima velik utjecaj na kreiranje imidža cjelokupne turističke destinacije prema stranim turistima.	3,66	1,24
Nužan je kontinuirani razvoj lokalne zajednice kako bi imala utjecaj na razvoj bolje turističke ponude.	4,20	0,98
Nužan je daljnji razvoj lokalne zajednice kako bi se potaknuo veći broj turista na dolazak.	4,06	1,07

Napomena: Odgovori se kreću od 1 koji označava izrazito slaganje do 5 koji označava izrazito slaganje.

Izvor: rezultati istraživanja

Na temelju dobivenih rezultata prikazanih u tablici 14. može se vidjeti da su se ispitanici najviše složili kako je potreban kontinuirani razvoj lokalne zajednice kako bi imala utjecaj na razvoj bolje turističke ponude. ($M=4,20$, $SD=0,98$). Tvrdnjom „Nužan je daljnji razvoj lokalne zajednice kako bi se potaknuo veći broj turista na dolazak.“ ($M=4,06$, $SD=1,07$) većina ispitanika smatra da je potreban dodatni razvitak lokalne zajednice kako bi se bolje razvila turistička ponuda.

Tablica 15. Turistička djelatnost otočne destinacije

TVRDNJA	M	SD
Turizam je donio brojne ekonomske koristi lokalnom stanovništvu.	4,04	1,06
Turizam je najvažnija gospodarska aktivnost na otoku.	3,93	1,06
Turizam je doveo do povećanja turističke potrošnje.	4,06	1,08
Turizam je stvorio nova radna mjesta.	4,08	1,03
Turizam je potaknuo prihvaćanje i razumijevanje drugih društava i kultura.	3,75	1,12
Turizam je doveo do bolje prometne povezanosti otoka s kopnom.	3,61	1,23
Turizam je proizveo pozitivne kulturne učinke u lokalnoj zajednici.	3,53	1,14
Turizam je doveo do onečišćenja okoliša.	3,69	1,17
Turizam je doveo do prometne zagušenosti.	3,87	1,15
Turizam je doveo do porasta kriminalnih aktivnosti.	2,88	1,28

Prekomjerna gradnja turističkih sadržaja narušava prirodni okoliš.	3,66	1,20
Turizam ima više pozitivnih nego negativnih učinaka.	3,68	1,03
Smatram da lokalna zajednica otoka ima kontrolu nad razvojem turizma na otoku.	3,02	1,26
Smatram da lokalna zajednica ima mogućnost sudjelovanja u kreiranju turističke ponude.	3,44	1,21
Osobno imam mogućnost sudjelovanja u odlukama vezanim za budući razvoj turizma.	2,22	1,40
Osobno imam mogućnost sudjelovanja u kreiranju turističke ponude.	2,47	1,38
Želim sudjelovati u odlukama koje se odnose na turističku ponudu otoka.	3,50	1,33

Napomena: Odgovori se kreću od 1 koji označava izrazito slaganje do 5 koji označava izrazito naganje.

Izvor: rezultati istraživanja

Na temelju dobivenih rezultata prikazanih u tablici 13. može se vidjeti da su ispitanici kao prednost turizma na ovim otocima dali rastu radnih mjesta, povećanju turističke potrošnje, kao i brojne ekonomske koristi lokalnom stanovništvu. Ispitanici su se najmanje složili s tvrdnjom „Osobno imam mogućnost sudjelovanja u odlukama vezanim za budući razvoj turizma.“ Gotovo svi ispitanici (99,2%) smatraju da je potrebna daljnja edukacija članova lokalne zajednice kako bi dalje doprinosili razvoju turizma na otoku.

Prilikom provedbe anketnog upitnika kao nedostatak se može navesti tendencija ispitanika da ne odgovaraju ono što misle već ono za što smatraju da je društveno prihvatljivo. Ispitanici su poveznicu za anketni upitnik dobivali putem elektroničke pošte i društvene mreže Facebook, aplikacijama Viber i Whatsapp⁸⁶. Zbog takvoga načina anketiranja nastaje drugo ograničenje u obliku nereprezentativnog uzorka ispitanika za temu istraživanja. Nedostatak provođenja ankete putem elektroničke pošte ili društvene mreže je slab broj odaziva na anketu što znači ulaganje više aktivnoga vremena u traženju ispitanika te traženju odgovarajućih kanala za plasiranje ankete⁸⁷. Jedno od ograničenja je malen uzorak ispitanika s obzirom na ukupan broj stanovnika oba otoka te ograničeno vrijeme trajanja ispitivanja. Sugestija je i da buduća istraživanja uključe daleko veći broj čestica u upitniku kojima će ispitivati i stavove i percepcije otočana o utjecajima turizma na njihovu otočnu zajednicu. Nadalje, poželjno je uključiti što više ispitanika koji se razlikuju po svojim demografskim karakteristikama.

Stavovi lokalnog stanovništva Brača i Hvara razlikuju se u percepciji ostvarenje ekonomskih koristi za otok, gdje su iste naglašenije na Braču, nego na Hvaru. Nadalje, Bračani smatraju da

⁸⁶ Biruški, “Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja”, 417

⁸⁷ Ibid.

je turizam najvažnija gospodarska grana, dok Hvarani istome daju manju važnost. Bračani smatraju da imaju bolju povezanost sa obalom nego Hvarani.

Iz provedenog anketnog istraživanja razvidno je da postoji značajan potencijal u željama lokalnog stanovništva da sudjeluju u razvoju turizma otoka Brača i Hvara. Međutim, razvojna turistička ograničenja, oslabljena sinergijska suradnja s lokalnim vlastima i turističkim institucijama otežavaju participaciju otočnog stanovništva u razvoju turizma. Stoga je potrebno dati veći raspon utjecaja lokalnim stanovnicima Brača i Hvara u okviru integracije u procese odlučivanja o turizmu.

Zaključak

Lokalno stanovništvo ima vrlo važnu ulogu u cjelokupnom ekonomskom razvoju njihove zajednice. Oni primarno doprinose ekonomskom statusu te iste zajednice i kao takvi čine okosnicu njezina razvoja. Pojam lokalno stanovništvo podrazumijeva sve službenike lokalne uprave, lokalne građane, lokalne institucije, poduzetnike i lokalne planere koji također mogu donositi odluke u korist lokalnih interesa.

Lokalno stanovništvo može imati značajan utjecaj na turistički razvoj. Primarno njihovo zalaganje za poticanje turističkih aktivnosti, kao i odabir obavljanja turističke djelatnosti u svome mjestu može doprinijeti snažnijoj turističkoj ponudi destinacije. Odnos lokalnih stanovnika prema turistima doprinosi njihovu doživljaju destinacije te utječe na ponovni povratak i preporuku za dolazak novih turista. S druge strane, lokalni stanovnici mogu iskazivati nezadovoljstvo zbog prekomjernog broja turista koji dolaze u njihovu zajednicu te zbog njihova odnosa prema zagađivanju okoliša zajednice. Potrebno je prema njima postupati s poštovanjem, uzimajući u obzir njihove potrebe i zabrinutosti. Navedeno omogućuje smanjenje negativnog društvenog utjecaja razvoja turizma na lokalnu zajednicu.

Sudjelovanje otočnog stanovništva u razvoju njegova turizma još je uvelike zanemareno kako u brojnim otočnim destinacijama, tako i na Braču i Hvaru, te se otočno stanovništvo percipira samo kao pasivan dionik koji može ponudom dodatnih turističkih usluga doprinijeti razvoju otočnog turizma. Sama participacija lokalnog stanovništva otoka u odlukama o turističkom razvoju je više konzultativna, a ne upravljačka, gdje bi se lokalnom stanovništvu dao jedan od prioriteta odlučivanja kada je turizam otoka u pitanju.

Sudjelovanje lokalnog stanovništva u razvoju turizma Brača i Hvara primarno je konzultativno, a isti doprinose turističkom razvoju otvaranjem turističkih sadržaja u okviru ugostiteljske ponude i trgovine.

Rezultati provedenog istraživanja ukazuju kako ispitanici smatraju da su za donošenje odluka vezanih za otočni turizam najvažnije on-line platforme na gradskim službenim mrežnim stranicama na kojima građani ostavljaju vlastite prijedloge. Smatraju da je nužan daljnji razvoj lokalne zajednice kako bi imala utjecaj na razvoj bolje turističke ponude. Kao prednosti turizma ispitanici su istaknuli stvaranje novih radnih mjesta te povećanje turističke potrošnje. Smatraju da je potrebna daljnja edukacija članova lokalne zajednice kako bi i dalje doprinosili razvoju turizma na otoku.

Istraživanje je ukazalo na to kako je sudjelovanje lokalnog otočnog stanovništva u razvoju turizma nedostatno te da se svodi na konzultativne procese i doprinos turističkom razvoju kroz ponudu dodatnih turističkih sadržaja. Stoga je, u budućim razvojnim procesima, potrebno uključivanje lokalnog stanovništva i njihove stavove postaviti kao imperativ.

Bibliografija

- Avelini Holjevac, Ivanka. „Upravljanje okolišem i ekološki standardi u turizmu“, *Zbornik radova, Međunarodni simpozij menadžera kvalitete* (2003), str. 99-104.
- Avelini Holjevac, Ivanka i Suzana Marković. ur „Anketni upitnik za stanovništvo.“ *Tourism and hospitality management* 10, br.1 (2004): 264-266
- Kala, Devkant, S.C. Bagri. “Barriers to local community participation in tourism development: Evidence from mountainous state Uttarakhand, India”, *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 66, br. 3 (2018): 318-333
- Barnett, Tony. *Sociology and Development*. London: Hutchinson Education, 2005.
- Biruški Čorkalo, Dinka. “Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja.” *Ljetopis socijalnog rada* 21, br 3 (2014), 393-423
- Bojanic, David C., Rod Warnick, i Michael Musante. „An Evaluation of the Relative Importance of Tourism for Islands.“ *Travel and Tourism Research Association: Advancing Tourism Research Globally* 7, br. 3 (2016): 1 – 9
- Brida, Juan Gabriel, Giacomo Del Chiappa, Marta Meleddu i Manuela Pulina. „The perceptions of an island community towards cruise tourism: A factor analysis.“, *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 60, br. 1 (2012): 29-42
- Clark, Andrew. „*Understanding community: a review of networks, ties and contacts.*“ *ESRC National Centre for Research Methods – NCRM Working Paper Series* 9/07 (2007)
- Chien-Hung, Wu. “A study on the Current Impact on Island Tourism Development under COVID-19 Epidemic Environment and Infection Risk: A Case Study of Penghu”, *Sustainability, MDPI* 13, br. 19 (2021): 1-16
- Črnjar, Mladen. *Ekonomika i politika zaštite okoliša : ekologija, ekonomija, menadžment, politika*. Rijeka: Ekonomski fakultet, 2002.
- Delanty, Gerard i Piet Strydom. *Philosophies of Social Science: The Classic and Contemporary Readings*. McGraw: Hill Education, 2003.
- Državni zavod za statistiku. *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2000*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2001. http://digarhiv.gov.hr/webpac-hidra-bib/?rm=results&show_full=1&f=IDbib&v=SD119393 (pristupljeno 09.09.2022)
- Državni zavod za statistiku. *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2010*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2011. http://digarhiv.gov.hr/webpac-hidra-bib/?rm=results&show_full=1&f=IDbib&v=SD119393 (pristupljeno 09.09.2022)

- Državni zavod za statistiku. *Turizam u primorskim gradovima i općinama u 2015*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, 2016. http://digarhiv.gov.hr/webpac-hidra-bib/?rm=results&show_full=1&f=IDbib&v=SD119393 (pristupljeno 09.09.2022)
- Državni zavod za statistiku. *Smještajni kapaciteti po vrstama objekata u naseljima primorskih gradova i općina*. Baza podataka. <https://web.dzs.hr/PX-Web.asp?url=%22Hrv/DBHomepages/Turizam/Turizam.htm%22> (pristupljeno 09.09.2022.)
- Eraqi, Mohammed I. „Local communities’ attitudes towards impacts of tourism development in Egypt.“ *Tourism Analysis* 12, br. 5 (2007): 192-193.
- Ekonomski fakultet Zagreb. *Strategija razvoja grada Hvar do 2020. godine*. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb, 2016.
- Figueroa, Eugenio F. i Elena S. Rotarou. „Island Tourism-Based Sustainable Development at a Crossroads: Facing the Challenges of the COVID-19 Pandemic“, *Sustainability* 13., br. 18., <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/18/10081/htm> (pristupljeno 20.02.2022.)
- Hanafish, Mohd Hazif, Mohd Raziff Jamaluddin i Muhammed Izzat Zulkifly. „Local Community Attitude and Support towards Tourism Development in Tioman Island, Malasya.“, *Procedia* 105 (2013): 792-800.
- Haviland, William. *Kulturna antropologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2004.
- Horton, Michelle. „The Benefits of an Educated Workforce.“ <https://www.flvc.org/bp-benefits-of-an-educated-workforce> (pristupljeno 17.02.2022.)
- Hussain Kashif., Ali Faizan, Nair Pradeep Kumar, Ragavan Neethiahnathan Ari, Nair Vikneswaran. „Perceived impacts and residents' support for tourism development in Port Dickson, Malasya.“ *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 67, br. 4 (2019): 351
- Iran Nomad Tours, Impact of Tourism on Local Community. <https://nomad.tours/ecoutourism-iran/11638/impact-of-tourism-on-local-community/> (pristupljeno 01.08.2022.)
- Island of Brač travel portal. <https://www.bracinfo.com/> (pristupljeno 11.07.2022.)
- Jiwaji Univerisy. *The Role of Destination & Attraction in Tourism*, <http://www.jiwaji.edu/pdf/ecourse/tourism/BTM6th%201st%20unit.pdf> (pristupljeno 15.2.2022.)
- Karlić, Braslav i Marko Vučetić. *Brač- vodič otokom*, Makarska: Morski vodiči d.o.o., 2014.
- Krajinović, Aleksandra, Ivica Zdrilić, i Nikolina Miletić. „Etis indicators in sustainable tourist destination-example of the island Pag.“ *Journal of Accounting and Management* 10, br. 1 (2020): 9-28
- Krstinić Nižić, Marinela. „Spatial Resources in the development of tourism destinations (Case study Kvarner).“ *Tourism and hospitality management* 20, br. 1 (2014): 29-43

- Lokalna akcijska grupa Brač. „Lokalna razvojna strategija, Lokalne akcijske grupe Brač 2014.-2020. Godine.” Supetar, 2016.
- Linderova, Ivica i Petr Scholz. „Attitudes of Local Population Towards the Impacts of Tourism Development: Evidence From Czechia.“ *Front Psychology* 13, br. 12 (2021): 45 - 57
- McLeod, Michelle. *Island Tourism Destinations: Lifecycles, System Decline and Resilience*. <https://www.tgjournal.com/island-tourism.html> (pristupljeno 25.02.2022.)
- Magaš, Damir. „Croatian Islands – Main Geographical and Geopolitical Characteristics.“ *Geoadria* 1, br. 1 (1996): 5-16
- Mesić, M. *Multikulturalizam*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Nakićen, Jelena i Anca Čuka. „Demografski razvoj otoka Brača i sklonost otočana iseljavanju“, *Migracijske i etničke teme* 32., br. 3 (2016): 319-351.
- Niezgoda, Agnieszka i Katarzyna Czernek. „Development of cooperation between residents and local authority in tourism destination.“ *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 56, br. 4 (2008): 385-398
- Opinion Front. *Why is society important*. <https://opinionfront.com/purpose-of-society-why-is-society-important> (pristupljeno 18.02.2022.)
- Payen, Ariane. „The role of local populations in tourism development projects: the case of Loango National Park in Gabon“. *Tourism Review* 8, br. 4 – 5 (2014), 1 - 12
- Peštek, Almir, Lejla Dizdarević, Marijana Galić, i Melika Arifhodžić. „Residents' Attitudes toward Tourism Development: A Case Study of the Federation of Bosnia and Herzegovina.“ *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja* 28, br. 1 (2019): 131-156.
- Petrić, Lidija, i Smiljana Pivčević. „Community based tourism development – insights from Split, Croatia.“ *Tourism & Hospitality Industry 2016 (2016)*, Congress Proceedings: 294-307
- Petrić, Lidija. *Upravljanje turističkom destinacijom*. Split: Ekonomski fakultet, 2011.
- Petrić, Lidija. „Empowerment of communities for sustainable tourism development: Case of Croatia.“ *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 55, br. 4 (2007): 431-4432
- Razović, Mili i Renata Tomljenović. „Development model of tourism on Croatian open-sea islands.“ *Tourism: An International Interdisciplinary Journal* 63, br. 1 (2015): 19-36
- Rudan, Elena. „Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma destinacije“, *Tranzicija* 14., br. 29 (2012), 58-67.
- Sanjeev, Gunjan M. i Shweta Tiwari. „Responding to the coronavirus pandemic: Emerging issues and challenges for Indian hospitality and tourism businesses“, *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* 15, br. 6 (2021), str. 20- 34
- Sharpley, Richard i David J. Telfer. *Tourism and Development*. Clevedon: Channel View Publishing, 2002.

- Službene stranice grada Hvara. „Izvješće o stanju u prostoru grada Hvara 2015-2019“, <http://www.hvar.hr/portal/izvjesce-o-stanju-u-prostoru-garda-hvara-2007-2014/> (pristupljeno 02/07/2022)
- Soldić Frleta, Daniela. „Island destinations' tourism offer - tourists' vs. residents' attitudes.“ *Tourism and hospitality management* 20, br. 1 (2014), 1-14
- Sučuraj, Island Hvar. <http://www.sucuraj.com/hr/hvar> (pristupljeno 20.02.2022.)
- Turistička zajednica Bol. *Strategija turističkog razvoja općine Bol za razdoblje 2016.-2021.* <https://www.opcinabol.hr/pdf/tur-raz.pdf> (pristupljeno 01.08.2022.)
- Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije. *Glavni plan razvoja turizma Splitsko-dalmatinske županije (2017-2027) sa strateškim i operativnim planom marketinga.* Zagreb: Institut za turizam, 2016. www.dalmatia.hr. (pristupljeno 01.08.2022.)
- Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije. *Statistička analiza turističkog prometa 2020.* Zagreb: Institut za turizam, 2021. www.dalmatia.hr. (pristupljeno 01.08.2022.)
- Theobald, William F. *Global Tourism*, Oxford: Butterworth-Heinemann, 2005.
- The International Ecotourism Society. <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> (pristupljeno 18.02.2022.)
- Tuovila, A. *Capital Accumulation*, <https://www.investopedia.com/terms/c/capitalaccumulation.asp> (pristupljeno 16.02.2022.)
- UNWTO, World Tourism Organization. <https://www.unwto.org/> (pristupljeno 30.05.2022.)
- Vodeb, Ksenija, Daša Fabjan, i Marinela Krstinić Nižić. „Residents' perceptions of tourism impacts and support for tourism development, *Tourism and hospitality management* 27, br. 1 (2021), 143-166
- Yu-Chih Lo, i Janta Pidpong. „Resident's Perspective on Developing Community-Based-Tourism – A Qualitative Study of Muen Ngoen Kong Community, Chiang Mai, Thailand.“ *Research (2020)*, 1-14
- Yang, Jianchun, Jialian Wang, Lei Zhang and Xiaohong Xiao. „How to promote ethnic village residents' behavior participating in tourism poverty alleviation: A Tourism Empowerment Perspective.“ *Front. Psychol.* 11, br. 5(2020.): 9 - 22
- Zakon o zaštiti okoliša, Narodne novine, 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1. Turistička ponuda otoka Brača prema prioritetima.....	27
Tablica 2. Dolasci turista na otok Brač od 2015.-2020. godine (u 000).....	28
Tablica 3. Dolasci turista na otok Brač tokom 2020. godine po mjestima.....	28
Tablica 4. Struktura noćenja turista na otoku Braču tokom 2020. godine.....	29
Tablica 5. Kretanje broja stanovnika otoka Brača 1948. – 2011. po naseljima.....	30
Tablica 6. SWOT analiza turizma otoka Brača.....	31
Tablica 7. Dolasci turista na otok Hvar od 2015.-2020. godine (u 000).....	35
Tablica 8. Struktura dolazaka turista na otok Hvar tokom 2020. godine.....	35
Tablica 9. Noćenja turista na otoku Hvaru tokom 2020. godine.....	36
Tablica 10. Broj stanovnika po naseljima na otoku Hvaru	37
Tablica 11. SWOT analiza turizma otoka Hvara.....	39
Tablica 12. Socio-demografski podaci ispitanika.....	40
Tablica 13. Stav ispitanika prema donošenju odluka u zajednici.....	43
Tablica 14. Uloga lokalne zajednice u turizmu otočne destinacije.....	44
Tablica 15. Turistička djelatnost otočne destinacije.....	45

Grafikoni

Grafikon 1. Ponuda smještajnih kapaciteta na otoku Hvaru od 2000-2021.....	27
Grafikon 2. Analiza dolazaka na otok Brač u 2019. i 2020. godini po mjesecima (000).....	29
Grafikon 3. Ponuda smještajnih kapaciteta na otoku Hvaru od 2000 – 2021. godine.....	34
Grafikon 4. Analiza dolazaka na otok Hvar u 2019. i 2020. godini po mjesecima (000).....	36
Grafikon 5. Odgovornost za donošenje odluka u lokalnoj zajednici	42